

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

Історичний факультет
Кафедра історії України, археології та
спеціальних галузей історичних наук

**Кваліфікаційна робота
«Діяльність Іванни Блажкевич
у період 1914-1921 рр.»**

**Спеціальність А4 Середня освіта (Історія)
Освітня програма «Середня освіта (Історія)»**

Здобувачки вищої освіти освітньо-
кваліфікаційного рівня «бакалавр»

Проців Анастасії Володимирівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

доктор історичних наук, професор

Бармак Микола Валентинович

РЕЦЕНЗЕНТ:

Тернопіль 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА БАЗА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ	7
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ІВАННИ БЛАЖКЕВИЧ	18
2.1. Життєвий шлях і середовище виховання	18
2.2. Публіцистична та просвітницька діяльність у Галичині	26
2.3. Участь у культурно-освітніх товариствах.....	29
РОЗДІЛ 3. ІВАННА БЛАЖКЕВИЧ ЯК ГРОМАДСЬКА ДІЯЧКА.....	34
3.1. Громадська діяльність у роки Першої світової війни.....	34
3.2. Значення педагогічної діяльності Іванни Блажкевич.	41
3.3. Світогляд Іванни Блажкевич у її літературній творчості.	47
РОЗДІЛ 4. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕМИ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ	56
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРА2.1	58
Додатки.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Яка полягає в необхідності заповнення історіографічної лакуни, відновлення історичної пам'яті про видатну українку, а також у використанні її досвіду для сучасної системи національно-патріотичного виховання, особливо в умовах російсько-української війни, коли питання збереження національної ідентичності, допомоги біженцям, дітям-сиротам, організації освіти в екстремальних умовах постають знову з надзвичайною гостротою.

Діяльність Іванни Блажкевич у період 1914–1921 років є яскравою сторінкою українського жіночого, просвітницького та національного руху в Галичині. Цей час, що охопив Першу світову війну, російську окупацію, проголошення та падіння Західно-Української Народної Республіки, а також встановлення польської влади, став переломним у долі українського народу. Саме в ці бурхливі роки особливої ваги набула діяльність тих, хто, не маючи державної підтримки, на самому ентузіазмі та самопожертві, брав на себе відповідальність за збереження національної ідентичності, освіти дітей, допомогу біженцям та сиротам, а також формування національної свідомості серед найширших верств населення. Іванна Блажкевич – одна з таких постатей. Вчителька, вихователька, публіцистка, письменниця, активна діячка «Просвіти» та «Союзу українок» – вона присвятила цей період свого життя служінню українській справі через педагогіку, просвітництво та літературну творчість. Її діяльність була багатогранною: вона створювала дитячі садки та притулки для сиріт, організовувала допомогу біженцям, писала статті, вірші, оповідання, п'єси, виступала з лекціями, готувала виховательок, брала участь у з'їздах та конференціях. Усе це робилося в умовах війни, окупації, постійної небезпеки, браку коштів та ресурсів. Незважаючи на всі труднощі, Блажкевич залишила по собі значну спадщину – як матеріальну (мережа дитячих садків, десятки публікацій, брошури), так і духовну (сотні вихованців, які зберегли українську ідентичність, плеяда виховательок, які продовжили її справу). Попри це, її

постать тривалий час залишалася поза увагою дослідників, особливо в радянській Україні, де ім'я Блажкевич, як і багатьох діячів українського національного руху, було під заборонаю. Лише після здобуття Україною незалежності з'явилися перші спроби наукового осмислення її життя та діяльності, однак комплексного дослідження, яке б охоплювало всі аспекти її роботи саме в період 1914–1921 років, досі немає.

Об'єкт дослідження - суспільно-політичне, культурне та освітнє життя Галичини в період 1914–1921 років, а також український жіночий та національний рух у цей переломний час.

Предмет дослідження - діяльність Іванни Блажкевич – її громадська, педагогічна, просвітницька, публіцистична та літературна робота в зазначений період, а також її світогляд, цінності, методи роботи та вплив на сучасників і наступні покоління.

Мета дослідження - на основі комплексного аналізу джерел (архівних документів, періодики, епістолярію, мемуарів, літературних творів) та історіографії відтворити цілісну картину діяльності Іванни Блажкевич у 1914–1921 роках, визначити її місце та роль в українському жіночому та національному русі Галичини, оцінити значення її педагогічної, просвітницької та літературної спадщини, а також окреслити методологічний потенціал теми для шкільного курсу історії.

Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання:

1. Проаналізувати джерельну базу та історіографію теми, виявити їхні переваги, обмеження та прогалини.
2. Реконструювати життєвий шлях Іванни Блажкевич та середовище її виховання, з'ясувати, які чинники вплинули на формування її світогляду та громадянської позиції.
3. Дослідити публіцистичну та просвітницьку діяльність Блажкевич у Галичині, визначити її основні теми, жанри, методи та аудиторію.

4. Охарактеризувати участь Блажкевич у культурно-освітніх товариствах («Просвіта», «Союз українок», «Рідна школа», «Пласт»), її роль в організації дитячих садків, курсів, лекцій, зборі коштів.

5. Висвітлити громадську діяльність Блажкевич у роки Першої світової війни, зокрема організацію допомоги біженцям, пораненим, сиротам, а також її підпільну роботу в умовах російської окупації.

6. Визначити значення педагогічної діяльності Іванни Блажкевич, проаналізувати її педагогічні принципи, методи, форми роботи, а також кількісні та якісні результати.

7. Простежити, як світогляд Блажкевич (національна ідея, релігійність, жіноча емансипація, соціальна справедливість, педагогічний оптимізм, любов до природи) відобразився в її літературній творчості (оповіданнях, віршах, казках, п'єсах).

8. Оцінити загальне значення діяльності Іванни Блажкевич для українського жіночого та національного руху, а також для розвитку української педагогіки, дитячої літератури та публіцистики.

9. Визначити методологічний потенціал теми для шкільного курсу історії, запропонувати форми, методи та прийоми вивчення діяльності Блажкевич у школі, а також міжпредметні зв'язки.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань у роботі використовується комплекс загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Серед загальнонаукових методів застосовано: аналіз і синтез – для розкладання діяльності Блажкевич на складники та подальшого їх об'єднання в цілісну картину; індукцію та дедукцію – для переходу від окремих фактів до узагальнень і навпаки; системний підхід – для розгляду діяльності Блажкевич як системи взаємопов'язаних в контексті ширшої системи українського національного руху Галичини; порівняльний метод – для зіставлення педагогічних принципів Блажкевич з іншими системами, а також її діяльності з діяльністю інших жіночих діячок.

Серед спеціально-історичних методів ключове місце займає історико-генетичний метод, який дозволяє простежити еволюцію світогляду та діяльності Блажкевич у хронологічній послідовності, виявити причинно-наслідкові зв'язки між подіями її життя та історичними подіями 1914–1921 років. Історико-порівняльний метод використовується для порівняння діяльності Блажкевич у різних періодах, а також для зіставлення її внеску з внеском інших діячів. Історико-типологічний метод дозволяє класифікувати види її діяльності, жанри її творів, типи заходів, категорії осіб, яким вона допомагала. Проблемно-хронологічний метод дає змогу розділити дослідження на окремі проблемні блоки і розглянути їх у хронологічних межах 1914–1921 років. Метод історіографічного аналізу застосовується для критичного осмислення попередніх досліджень, виявлення їхніх переваг, недоліків та прогалин. Метод джерелознавчого аналізу дозволяє оцінити походження, достовірність, повноту, інформаційний потенціал кожного виду джерел. Особливе значення мають також міждисциплінарні підходи: гендерна історія дозволяє проаналізувати, як стаття Блажкевич впливала на її діяльність, які бар'єри їй доводилося долати, як її сприймали сучасники-чоловіки; історія повсякденності фокусується на буденних практиках, матеріальних умовах, емоціях, які супроводжували її роботу; мікроісторія через детальне вивчення життя однієї людини дозволяє зробити ширші узагальнення про епоху; історія пам'яті аналізує, як образ Блажкевич конструювався в спогадах її вихованців, у діаспорній пресі, в радянській пропаганді, а тепер – у незалежній Україні. Використання цього комплексу методів забезпечує багатовимірність, об'єктивність та наукову достовірність дослідження.

РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА БАЗА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ

Дослідження діяльності Іванни Блажкевич у період 1914–1921 років потребує комплексного аналізу як збережених джерел, так і наукового доробку попередніх дослідників. Джерельна база теми, попри певну фрагментарність, спричинену воєнними діями, окупаціями, знищенням архівів та цілеспрямованою політикою радянської влади, яка десятиліттями вилучала та знищувала матеріали про українських національних діячів, є достатньо репрезентативною для реконструкції життєвого шляху, світоглядних засад та громадсько-просвітницької роботи цієї визначної постаті українського жіночого руху Галичини. Основними групами джерел виступають архівні матеріали, тогочасна періодика, епістолярна спадщина, мемуари, офіційні документи товариств та освітніх установ, а також літературні твори самої Блажкевич, які в сукупності дозволяють створити багатовимірний, неупереджений портрет діячки та її епохи. Кожна з цих груп джерел має свої переваги та обмеження, і лише їхнє критичне зіставлення дає змогу уникнути як апологетичних перегинів, так і не виправданого скепсису щодо внеску Блажкевич в українське національне відродження [4, с. 119-136].

Центральне місце в джерельній базі займають фонди Центрального державного історичного архіву України у Львові, який є найбільшим сховищем документів з історії Галичини австрійського та польського періодів. Особливу цінність становить фонд 348 – товариства «Просвіта», в якому зберігаються протоколи засідань головного віділу та місцевих філій, звіти про культурно-освітню роботу, листування з повітовими осередками, списки членів та доповідачів, фінансові документи, а також матеріали про відкриття та діяльність читалень, бібліотек, дитячих садків. Саме в цих документах можна віднайти розрізнені, але надзвичайно важливі згадки про Блажкевич: її звіти про роботу з дітьми, клопотання про виділення коштів, листи до централі з проханням надіслати книжки та методичні матеріали. Не менш важливим є фонд 356 – «Союзу українок», який містить відомості про участь Блажкевич у жіночих

з'їздах, її доповіді про виховання дітей, роль жінки в національному відродженні, а також про організацію допомоги біженцям та сиротам під час війни. Протоколи жіночих з'їздів, які відбувалися у Львові, Станіславові, Тернополі, фіксують її виступи, пропозиції, резолюції, що дозволяє реконструювати еволюцію її поглядів та її місце в жіночому русі. Окрему цінність становлять архівні матеріали, пов'язані з її педагогічною діяльністю в Бучаччині та Чортківщині, які зберігаються у фондах шкільних інспекцій та повітових управлінь. Це шкільні звіти, атестати, навчальні програми, списки учнів, інспекційні протоколи, які дозволяють побачити Блажкевич не як абстрактну «просвітительку», а як конкретного педагога, який щодня стикався з реальними проблемами – браком підручників, хворобами дітей, байдужістю чиновників, фінансовими труднощами. У Державному архіві Тернопільської області зберігаються справи про заснування та функціонування дитячих садків і бурс, до яких Іванна Блажкевич доклала чимало зусиль. Тут можна знайти її звернення до повітового комісара, листи до греко-католицьких священників із проханням надати приміщення для дитячого садка, фінансові звіти про витрачені кошти, списки дітей, які отримували гаряче харчування. На жаль, частина архівних документів воєнного періоду 1914–1921 років була безповоротно втрачена внаслідок бойових дій, пожеж, а також наступної радянської окупації, коли архіви цілеспрямовано чистилися від «націоналістичних елементів». Це створює певні лакуни, особливо щодо її діяльності в роки Першої світової війни та Західно-Української Народної Республіки – періодів, коли документація велася менш систематично, або знищувалася свідомо, щоб не залишати слідів для ворога. Дослідник має бути готовим до того, що багато питань, ймовірно, ніколи не отримають остаточної відповіді через брак джерел, і це потребує особливої обережності у висновках [15, с. 412].

Значний масив джерел складає тогочасна періодика, яка дає змогу простежити публіцистичну активність Блажкевич, її літературну творчість, а також суспільний резонанс на її роботу. Найважливішими виданнями, в яких вона публікувалася або про які згадувалася, є «Жіноча доля», Львів, 1918–1939,

– центральний жіночий часопис Галичини, заснований Оленою Кисілевською, який відігравав роль трибуни для українських феміністок та просвітительок; «Дзвінок», Львів, 1913–1939, – ілюстрований дитячий журнал, який публікував твори для дітей українською мовою і став майданчиком для літературних експериментів Блажкевич; «Просвіта», Львів, 1911–1924, – орган однойменного товариства, який висвітлював культурно-освітню роботу на місцях; «Українське слово», Львів, 1918–1919, – часопис, що виходив у період ЗУНР і відображав державницькі прагнення галицьких українців; «Діло», Львів, 1880–1939, – найстаріша українська газета Галичини, яка публікувала аналітичні матеріали та політичні коментарі; «Свобода», Львів, 1917–1919, – часопис Української Національної Ради. У цих часописах Блажкевич публікувала статті про виховання дітей у воєнний час, роль жінки в національно-визвольних змаганнях, організацію допомоги сиротам та біженцям, а також художні твори – оповідання, вірші, казки, п'єси. Її публіцистика вирізнялася емоційністю, апеляцією до патріотичних почуттів читачів, але водночас практичними порадами щодо ведення дитячих садків і захоронок, вибору книжок для читання, організації свят. Вона писала простою, доступною мовою, уникаючи складних наукових термінів, що робило її статті зрозумілими для широкого кола читачів – селянок, робітниць, дрібних службовців. Редакційні матеріали тих самих газет містять згадки про її виступи на громадських зборах, про проведені вечорниці, читання та лекції, про відкриття нових дитячих садків за її ініціативою. Ці згадки часто короткі, інформаційні, але вони дозволяють встановити хронологію подій, географію її діяльності, коло її спілкування. Важливим джерелом є також оголошення та реклама – наприклад, повідомлення про збір коштів на дитячий садок, про продаж її брошур, про лекції, які вона мала прочитати. Вони свідчать про те, як Блажкевич та її соратниці мобілізували громадськість, шукали ресурси, популяризували свою діяльність. Водночас періодика потребує критичного ставлення: редакції мали власні політичні симпатії та антипатії, часто подавали інформацію тенденційно, замовчуючи незручні факти або перебільшуючи значення тих подій, які вписувалися в їхню лінію. Тому відомості з газет слід

обов'язково звіряти з архівними документами та іншими незалежними джерелами [7, с. 31].

Епістолярна спадщина Іванни Блажкевич, яка частково зберігається в приватних архівах нащадків, у рукописних відділах бібліотек Львова, Тернополя та в діаспорних збірках, зокрема в Архіві Української Вільної Академії Наук у США та в колекціях Українського Католицького Університету в Римі, розкриває її особисті стосунки з діячами українського руху, зокрема з Наталією Кобринською, Оленою Пчілкою, Михайлом Павликом, Оленою Кисілевською, а також з менш відомими, але не менш важливими соратницями по «Союзу українок» та «Просвіті». Листи свідчать про труднощі воєнного часу: брак паперу та чорнила, цензуру, яка викреслювала цілі абзаци, затримки в доставці, втрату адресатів, які були заарештовані, заслані або загинули. Вони містять щирі, нецензуровані висловлювання про політичну ситуацію, про ставлення до різних діячів, про особисті переживання – втому, розпач, надію, віру. З листів постає жива, складна, суперечлива людина, яка не завжди впевнена в правильності своїх рішень, яка сумнівається, вагається, помиляється, але не здається. Епістолярій Блажкевич є безцінним джерелом для історії повсякденності, історії емоцій, історії жіночої дружби та солідарності. Він дозволяє побачити зворотний бік її публічної діяльності – ту ціну, яку вона платила за свою активність: самотність, матеріальні негаразди, постійне відчуття небезпеки, конфлікти з родичами, які не схвалювали її «чоловічих» занять. На жаль, значна частина її листування, особливо з роками війни, була втрачена або свідомо знищена адресатами з міркувань безпеки. Те, що збереглося, часто є фрагментарним, без конвертів і дат, що ускладнює датування та атрибуцію. Тим не менш, навіть ці фрагменти дають дослідникові унікальний матеріал для розуміння внутрішнього світу Блажкевич та її часу [47, с. 4-57].

Мемуари та спогади сучасників, хоч і нечисленні та написані переважно в діаспорі через десятиліття після описуваних подій, містять живі свідчення про особистість Блажкевич – її енергійність, принциповість, самовідданість, а також про конкретні обставини її роботи. Зокрема, спогади її вихованок, опубліковані

в збірці «Іванна Блажкевич – українська письменниця і педагогиня», Вінніпег, 1964, зберігають унікальні деталі повсякденної педагогічної роботи: як вона вчила дітей читати, як годувала їх, коли не вистачало їжі, як лікувала хворих, як розважала в дощові дні, як розповідала казки, як навчала молитися. Ці спогади написані людьми, які в дитинстві обожнювали свою «пані Іванну», тому вони часто ідеалізують її, опускають негативні риси, перебільшують її заслуги. Дослідник має враховувати цю апологетичну тенденцію і звіряти мемуарні свідчення з іншими джерелами. Водночас навіть ідеалізований образ Блажкевич, створений її вихованцями, є важливим історичним джерелом – він показує, який слід вона залишила в душах людей, якою вона запам'яталася, які риси її характеру та діяльності були найбільш значущими для тих, хто був поруч. Окрім спогадів вихованок, існують мемуари її соратниць по «Союзу українок» та «Просвіті», які містять інформацію про її громадську діяльність, про конфлікти та суперечки всередині товариств, про її стосунки з іншими діячками. Ці мемуари часто більш критичні, оскільки писані дорослими людьми, які мали власні амбіції та не завжди згоджувалися з Блажкевич. Вони дозволяють побачити її не як святого, а як живу людину зі своїми слабкостями, помилками, конфліктними рисами характеру [8, с. 17-20].

Літературна творчість самої Блажкевич, передусім її оповідання, вірші, казки та п'єси для дітей, написані в період 1914–1921 років, виступає не лише об'єктом вивчення, але й джерелом для розуміння її світогляду, цінностей, педагогічних принципів. У цих текстах вона пропагувала українську мову, народні звичаї, любов до рідної землі, що особливо важливо в контексті полонізаційних та русифікаційних впливів воєнних років. Її художні твори, хоч і написані переважно для дитячої аудиторії, містять глибокі дорослі сенси – про відповідальність, честь, гідність, жертвність, національну свідомість. Вони є своєрідним художнім документом епохи, в якому відобразилися реалії військового та повоєнного життя: біженці, сироти, шпиталі, окупація, підпільні школи, голод, холод, але також надія, взаємодопомога, любов до дітей, віра в майбутнє. Аналіз мови, стилю, образів, сюжетів її творів дозволяє зрозуміти, як

вона бачила світ, які цінності вважала найважливішими, які моделі поведінки пропонувала своїм читачам. Водночас літературні твори не слід сприймати як прямий автобіографічний документ: письменниця має право на вигадку, перебільшення, ідеалізацію, гіперболізацію. Тому висновки про світогляд Блажкевич, зроблені на основі її художніх творів, потребують підкріплення іншими джерелами – публіцистикою, листами, спогадами [1, с. 68].

Офіційні документи тогочасних державних інституцій – Австро-Угорщини до 1918 року, Західно-Української Народної Республіки 1918–1919 роки та польської адміністрації після 1919 року – дозволяють зрозуміти правові та політичні рамки, в яких діяла Блажкевич. Йдеться про шкільні закони, статuti товариств, розпорядження військової влади, циркуляри міністерств, протоколи поліцейських допитів, судові вироки, які регулювали публічні зібрання, викладання мов, видання газет, діяльність товариств. Ці документи часто зберігаються в тих самих архівних фондах, що й матеріали товариств, і потребують критичного аналізу з огляду на їхню політичну заангажованість. Наприклад, польські поліцейні рапорти про діяльність українських товариств часто перебільшували загрозу, представляли мирну просвітницьку роботу як підривну діяльність, щоб виправдати репресії. Водночас ці рапорти містять фактичну інформацію, якої немає в інших джерелах: склад учасників зборів, теми виступів, кількість присутніх, вилучені матеріали. Так само австрійські та польські шкільні інспекційні звіти, хоч і писані з позицій державної влади, яка часто була ворожою до українства, містять об'єктивні дані про кількість учнів, навчальні плани, матеріальне забезпечення шкіл – дані, які неможливо отримати з інших джерел. Використання цих документів вимагає від дослідника вміння «читати між рядків», розрізняти фактичну інформацію та її інтерпретацію автором документа [3, с. 212].

Історіографія діяльності Іванни Блажкевич пройшла кілька етапів, кожен з яких мав свої особливості, методологічні підходи та ідеологічні обмеження. Перший етап – прижиттєвий, 1910-ті – 1930-ті роки, – характеризувався переважно короткими інформаційними нотатками в галицькій пресі,

присвяченими її ювілеям, виступам на з'їздах, відкриттю нових дитячих закладів. Ці публікації мали здебільшого хронікально-інформаційний характер і не ставили за мету науковий аналіз її діяльності. Окремі статті Наталії Кобринської, Ольги Басараб та інших діячок жіночого руху висвітлювали внесок Блажкевич у жіночу емансипацію та національне виховання, але без системного підходу, без залучення широкого кола джерел. У міжвоєнний період її постать згадувалася в загальних працях з історії «Просвіти» та «Союзу українок», однак спеціального дослідження не було. Це був час, коли Блажкевич була ще живою і активною, але її діяльність сприймалася як частина ширшого жіночого та національного руху, а не як окремий феномен, що заслуговує на монографічне вивчення [12, с. 34-36].

Другий етап – діаспорний, 1950-ті – 1980-ті роки, – розпочався після Другої світової війни, коли українські емігранти, рятуючись від радянської влади, вивезли на Захід частину архівів, спогади, книжки. У радянській Україні ім'я Блажкевич, як і багатьох діячів українського національного руху, було під абсолютною забороною або згадувалося лише в негативному контексті – як «буржуазної націоналістки», «ворога трудового народу», «агента імперіалізму». Винятком були хіба що окремі згадки в критиці дитячої літератури, де її твори іноді аналізувалися без політичних оцінок, але без належного ідеологічного спрямування, що було ризиковано для радянських літературознавців. У діаспорі, натомість, постать Блажкевич отримала належне вшанування. У 1950–1960-х роках у Нью-Йорку, Торонто, Чикаго, Мюнхені, Вінніпезі виходили статті, присвячені її життю та творчості, підготовлені колишніми вихованками, соратницями, учнями. Ці публікації мали часто меморіальний, комеморативний характер – вони були покликані зберегти пам'ять про видатну українку, передати її спадщину наступним поколінням діаспори, які вже народжувалися в англomовному середовищі й ризикували втратити зв'язок з українськими коренями. Особливе значення має збірка «Іванна Блажкевич – українська письменниця і педагогиня», видана у 1964 році у Вінніпезі під редакцією С. Ковалю, яка містила спогади, бібліографію, аналіз її творчості, а також окремі

неопубліковані раніше твори. У 1970–1980-х роках з'явилися перші спроби наукової біографістики в працях Л. Коваленко, М. Коцюбинської, О. Різниченко, однак вони стосувалися переважно літературної, а не громадсько-педагогічної спадщини Блажкевич. Діаспорна історіографія, незважаючи на її патріотичний запал і глибоку повагу до Блажкевич, часто страждала на апологетику, брак критичного аналізу, а також на відірваність від архівних джерел, які залишилися в Україні й були недоступними для дослідників за «залізною завісою». Тому діаспорні праці містять чимало неточностей, перебільшень, а іноді й відвертих легенд, що виникли в усній традиції [16, с. 63-64].

Третій етап – сучасний український, з 1991 року, – розпочався після здобуття Україною незалежності, коли зникли ідеологічні заборони, відкрилися архіви, стало можливим об'єктивне, неупереджене вивчення українського національного руху, в тому числі його жіночої складової. Саме в 1990-х – 2000-х роках з'явилися можливості для архівних пошуків, публікації раніше заборонених матеріалів, інтеграції діаспорних напрацювань у вітчизняну історіографію. Серед найбільш значущих досліджень слід назвати праці О. Лугового, який проаналізував педагогічну систему Блажкевич у контексті українського дошкілля та порівняв її з іншими тогочасними педагогічними моделями. М. Гаврилюк досліджувала роль Блажкевич у жіночому русі Галичини, її стосунки з іншими діячками, її внесок у розвиток жіночої освіти та емансипації. Вагомим внеском стали статті О. Дроздовської про літературну творчість Блажкевич та її зв'язок із просвітницькими ідеалами, а також про мову та стиль її творів. У 2000-х роках з'явилися дисертаційні роботи, присвячені окремим аспектам її діяльності. Зокрема, Т. Щербак досліджувала громадсько-педагогічну спадщину Блажкевич у контексті розвитку жіночої освіти в Галичині, аналізуючи її внесок у створення мережі дитячих садків та підготовку вихователюк. І. Петрів розглядав її діяльність у контексті українсько-польських відносин, зокрема ставлення польської адміністрації до її просвітницької роботи. Л. Кобилянська досліджувала її світогляд через призму релігійності та народної педагогіки. Показово, що більшість сучасних дослідників зосереджуються саме

на періоді 1914–1921 років як ключовому для формування її активної громадянської позиції та розквіту її діяльності. Водночас наявна історіографія має певні прогалини та недоліки. По-перше, досі немає повної наукової біографії Блажкевич, яка б системно, на основі всього корпусу джерел, охопила всі періоди її життя – від дитинства до смерті. Більшість праць присвячено окремим аспектам, таким як педагогіка, література, жіночий рух, і не дають цілісного портрета. По-друге, бракує порівняльних досліджень, які б ставили її діяльність у ширший контекст європейського жіночого руху, освітніх реформ початку ХХ століття, розвитку дитячої літератури. Ми знаємо, хто впливав на Блажкевич, але майже не досліджено, як її діяльність співвідноситься з паралельними процесами в Чехії, Польщі, Німеччині. По-третє, недостатньо вивченою залишається її діяльність у роки Першої світової війни, зокрема організація допомоги біженцям та робота з дітьми-сиротами, оскільки відповідні архівні джерела розпорошені, часто важкодоступні, або знищені. По-четверте, майже не досліджене ставлення польської адміністрації до її діяльності в 1919–1921 роках, хоча зі спогадів та публіцистики відомо про численні конфлікти з владою через українські дитячі садки, про штрафи, обшуки, погрози. Якими були юридичні підстави цих конфліктів? Чи зверталася Блажкевич до судів? Чи мала підтримку з боку українських політичних структур? На ці питання сучасна історіографія не дає повних відповідей. По-п'яте, майже відсутні дослідження з гендерної історії, які б аналізували, як стать Блажкевич впливала на її діяльність, як сприймали її активність сучасники-чоловіки, які бар'єри їй доводилося долати саме через те, що вона була жінкою. Усі ці прогалини окреслюють подальші напрями дослідження та підкреслюють актуальність звернення до теми діяльності Івонни Блажкевич у зазначений період [35, с. 63-64].

Критичний аналіз джерел та історіографії дозволяє стверджувати, що, незважаючи на значний доробок попередників – від прижиттєвих хронік до сучасних дисертацій, – тема потребує нового комплексного висвітлення, яке б поєднало архівні знахідки, аналіз періодики, епістолярію, мемуарів та літературних творів із застосуванням сучасних методологічних підходів. Такими

підходами є, зокрема, гендерна історія, яка дозволяє побачити специфіку жіночої діяльності в патріархальному суспільстві; історія повсякденності, яка фокусується на буденних практиках, матеріальних умовах, емоціях, а не лише на «великих подіях»; мікроісторія, яка через детальне вивчення життя однієї людини або малої групи дозволяє зробити ширші узагальнення про епоху; історія пам'яті, яка аналізує, як образ Блажкевич конструювався в спогадах її вихованців, у діаспорній пресі, в радянській пропаганді, а тепер – у незалежній Україні. Лише такий багатовимірний, міждисциплінарний підхід дасть змогу об'єктивно, неупереджено, без ідеологічних штампів та апологетичних перебільшень оцінити роль Іванни Блажкевич у національно-культурному відродженні Галичини в переломні 1914–1921 роки. Вона не була ані генієм, який поодиноці зробив те, що не змогли зробити тисячі, ані пересічною діячкою, яка нічим не відрізнялася від інших. Вона була живою, складною, суперечливою людиною, яка в екстремальних умовах війни та революції зробила свій вибір – служити своєму народові тими засобами, які вона вважала найефективнішими: освітою, вихованням, словом. І заслуговує на те, щоб її життя та діяльність були вивчені з усією можливою повнотою, об'єктивністю та повагою [45, с. 38-42].

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ІВАННИ БЛАЖКЕВИЧ

2.1. Життєвий шлях і середовище виховання

Іванна Блажкевич народилася в селі Денисів на території тогочасного Тернопільського повіту Королівства Галичини та Володимирії, що належало до складу Австро-Угорської імперії. Точна дата її народження – 24 червня 1886 року – припала на день Івана Купала, що в народній традиції вважалося особливим, навіть магічним днем, сповненим символіки очищення, любові та розквіту природи. Чи вплинуло це на її долю, важко сказати, але сама вона згадувала про цей збіг із теплою усмішкою, вбачаючи в ньому своєрідне благословення. Її батьки належали до сільської інтелігенції – того прошарку, який у Галичині кінця XIX століття був носієм національної свідомості, просвітництва та громадської активності. Мати, Марія Сильвестрівна Щепановська, за національністю була полькою, за характером – суворою, вимогливою, але, за спогадами старших дітей, глибоко люблячою. Вона походила з родини дрібної шляхти, що осіла в Галичині ще в XVII столітті, і вихована була в дусі польського патріотизму та католицької побожності. Батько, Омелян Григорович Бородієвич, був українцем, працював учителем у сільській школі, де навчав дітей грамоти, арифметики, співу, а у вільний час вів активну громадську діяльність – організовував читальні, ставив аматорські вистави, збирав кошти на українські книжки та газети. Він був типовим представником галицького «народовця» – людини, яка усвідомлювала свою національну приналежність, пишалася нею і присвячувала своє життя служінню українській справі, не чекаючи ні нагород, ні почесностей, ні матеріальної вигоди [14, с. 142; 31, с. 232-233].

Іванна була третьою дитиною у сім'ї. Вона мала старшого брата Остапа, сестру Меланію і молодшого – Євгена. Родина мешкала в невеликому, але затишному будинку при школі, де батько викладав. Життя в Денисові текло за традиційним сільським ритмом – весняна сівба, літній сінокіс, осінній збір

врожаю, зимові вечорниці. Але водночас дім Бородієвичів був відкритий для гостей – сюди приїжджали інтелігенти з Тернополя, Львова, навіть з Відня, обговорювали політику, літературу, нові ідеї національного відродження. Це середовище – поєднання селянської праці, народної культури та інтелігентських дискусій – сформувало у Іванни той світогляд, у якому не було місця ні панській зверхності, ні селянській обмеженості, а була глибока повага до кожної людини незалежно від її походження та статку. Вона змалечку бачила, що батько, хоч і був «освіченим паном», сідав за стіл із селянами, радився з ними, допомагав їм писати листи, позичав гроші, не вимагаючи повернення. І водночас вона бачила, як мати, полька за походженням, вишивала українські рушники, співала українських пісень, готувала українські страви, приймала українські звичаї – не тому, що її примушували, а тому, що полюбила цю землю і цих людей. Цей міжкультурний діалог, який відбувався щодня в її родині, зробив Іванну вільною від національних упереджень, відкритою до інших культур, але водночас глибоко усвідомленою власної української ідентичності [30, с. 232-241; 32, с. 232-233].

Про матір у Іванни не збереглося багато безпосередніх спогадів, бо вона втратила її у віці чотирьох років. Смерть Марії була раптовою – вона захворіла на запалення легенів, і сільський лікар, якого ледве вдалося дістати з Тернополя, вже нічим не міг допомогти. Для маленької Іванни це стало першим глибоким потрясінням, яке вона, попри свій малий вік, пережила дуже болісно. Зі слів старших брата й сестри вона пізніше дізналася, якою була мати – суворою, вимогливою, але справедливою, яка вчила дітей порядку, працьовитості, поваги до старших. Її образ закріпив портрет, написаний відомим українським художником Корнилом Устияновичем у 1888 році, коли Марії було 35 років. Цей портрет довго висів у домі Блажкевич, а згодом Іванна взяла його з собою, коли переїхала до Львова, і берегла як найбільшу родинну реліквію. На портреті Марія зображена молодою вродливою жінкою з темним волоссям, високим чолом і задумливим поглядом – таким Іванна уявляла свою матір все життя. Вона часто

дивилася на цей портрет, розмовляла з ним, радилася, шукала підтримки у важкі хвилини [6, с. 212; 30, с. 232-241].

Пан Омелян важко переживав смерть дружини. Він залишився з чотирма дітьми, господарством, школою, громадською роботою. Він намагався бути і батьком, і матір'ю одночасно, але розумів, що не справляється. Тому було прийняте рішення, поширене в тогочасній галицькій інтелігенції: молодші діти, Іванна та Євген, виховувалися у Збаражі під опікою бабусі й дідуся, тіток Антоніни та Ліни. Збараж, старовинне місто з відомим замком, був тоді невеликим, але жвавим повітовим центром, де перепліталися українські, польські та єврейські впливи. Бабуся і дідусь ставилися до онуків із любов'ю, але без надмірного потакання, виховуючи їх у дусі дисципліни, релігійності та поваги до знань. Тітки Антоніна та Ліна, освічені жінки, які не вийшли заміж і присвятили себе педагогіці, стали для Іванни першими вчительками. Саме тут, у Збаражі, вона почала вивчати польську мову й лічбу, бо родина, хоча й мала українське коріння, в побуті була польськомовною – що було типовим для галицької інтелігенції того часу, яка часто зазнавала полонізації. Іванна швидко опанувала польську, читала польські книжки, співала польських пісень, але водночас бабуся та дідусь ніколи не забороняли їй говорити українською, не соромили її за «хлопську мову», як це робилося в багатьох інших родинах. Це раннє двомовне середовище сформувало в Іванни лінгвістичну гнучкість, яка згодом дуже знадобилася їй у громадській діяльності, коли їй доводилося спілкуватися з польською владою, читати німецькі наукові праці, перекладати з чеської педагогічні статті [5, с. 24; 30, с. 232-241].

Повернення до Денисова в шкільному віці стало для Іванни важливим етапом адаптації до нового, «українського» середовища. Вона пішла до початкової школи, де вчителем був її батько. І тут виявилось, що дівчинка має неабиякі здібності. Вона навчилася читати ще до школи – тітки навчили її вдома, – тому в класі їй було нудно, поки інші діти опановували абетку. Але Омелян не просто залишав її без діла – він давав їй додаткові завдання, читав з нею книжки, вчив писати. Через два тижні після початку навчання він перевів її з першого

класу у другий. Це був небачений випадок у сільській школі, який викликав подив і навіть певне невдоволення серед батьків інших дітей – чому їхнім дітям так не можна? Але Омелян стояв на своєму: якщо дитина здатна навчатися швидше, їй не треба штучно гальмувати розвиток. Цей епізод – переведення через два тижні – став для Іванни першим уроком того, що здібності та наполегливість можуть долати бюрократичні перепони, і що батько завжди буде на її боці. Вона згадувала це з вдячністю все життя [4, с. 119-136; 30, с. 232-241].

В житті Іванни Блажкевич трапились люди, які сформували її свідомість саме такою, якою вона проявляється в її ідеях. Члени сім'ї, вчителі, авторитетні громадські діячі та письменники приклали руку до формування характеру та світогляду ще юної Іванни (табл. 2.1.1) [4, с. 119-136; 30, с. 232-241].

Таблиця 2.1.1

Особи, які вплинули на формування світогляду Іванни Блажкевич

Ім'я та місце в житті	Характер впливу	Їх вплив на діяльність
Омелян Бородієвич, батько та вчитель	Національна свідомість, любов до книжок, громадська активність	Просвітницька діяльність, патріотизм
Тітки Антоніна та Ліна, тітки та викладачки	Початкова освіта, польська мова, дисципліна	Лінгвістична гнучкість, педагогічні навички
Іван Франко, письменник та громадський діяч	Слово як зброя, національна ідея, мужність	Публіцистика, літературна творчість
Леся Українка, письменниця	Жіноча емансипація, сила духу, гордість	Участь у жіночому русі, феміністичні погляди

Батько відіграв чи не найбільшу роль у формуванні світогляду Іванни. Він не просто вчив її в школі – він був її духовним наставником, радником, взірцем для наслідування. Він регулярно їздив до Тернополя, де купував книжки, газети, журнали – не лише українською, але й польською, німецькою. Він привозив видання тогочасних письменників та письменниць – Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесю Українку, Ольгу Кобилянську, Михайла Коцюбинського, Панаса Мирного, а також європейських класиків у перекладах. У домі Бородієвичів книжка була не розкішшю, а предметом першої необхідності. Іванна згадувала,

як батько вечорами читав їм уголос, обговорював прочитане, пояснював незрозумілі слова, вчив їх не просто ковтати тексти, а думати над ними, аналізувати, робити висновки. Саме тоді в ній зародилася любов до читання, яка залишилася з нею на все життя, і саме тоді вона зрозуміла, що слово – це сила, яка може змінювати світ. Він також спонукав її до творчості: коли вона написала свій перший віршик, він не посміявся, не відмахнувся, а уважно прочитав, похвалив, порадив, як краще сформулювати деякі рядки. Це дало Іванні віру в себе, в те, що її слово може бути цікавим іншим. Старші брат і сестра також не лишалися осторонь – вони читали її вірші, особливо коли були нові видання, вчили її декламувати, звертаючи увагу на інтонацію, паузи, емоційне наповнення. В родині панував культ художнього слова, і це стало фундаментом для її майбутньої літературної та публіцистичної діяльності [5, с. 24; 31, с. 232-233].

Іванна з дитинства виявляла акторські здібності та любов до публічних виступів. Вона часто виступала на шкільних святах, родинних урочистостях, громадських зборах, декламуючи вірші відомих поетів. Вона любила читати Тараса Шевченка – його «Заповіт», «Мені тринадцятий минало», «Думи мої, думи мої» звучали в її виконанні з такою щирістю та болем, що слухачі нерідко плакали. Вона читала Івана Франка – його «Каменярі», «Не пора», «Вічний революціонер» – і вкладала в ці рядки всю свою юнацьку енергію, запал, віру в краще майбутнє. Вона читала Лесю Українку – «Contra spem spero», «Давня казка», «Лісова пісня» – і в образі сильної, незалежної, незламної жінки знаходила ідеал, до якого прагнула. Вона читала Ольгу Кобилянську – її «Землю», «Царівну», «Людину» – і вчилася бачити красу в простоті, глибину в буденності, трагедію в тихих жіночих долях. Візити Івана Франка до їхнього дому ставали неабиякою подією, яку Іванна чекала з нетерпінням і хвилюванням. Каменяр іноді бував у Денисові, зупиняючись у знайомих, і щоразу Іванна благала батька дозволити їй бути присутньою при розмовах. Франко був для неї не просто письменником – він був живою легендою, людиною, яка своєю творчістю та діяльністю змінювала світ. Вона пам'ятала, як якимось Франко,

почувши її декламацію, погладив її по голові й сказав: «З тебе, дівчинко, буде толк. Але не забувай: слово – то зброя. Поводься з ним обережно, але сміливо». Ці слова вона запам'ятала на все життя і часто згадувала, коли сумнівалася, чи варто писати на гострі теми, чи варто виступати публічно, чи варто ризикувати [13, с. 232-233; 31, с. 232-233].

Леся Українка загартувала у Іванні міцний характер і гордість бути жінкою. Хоча вони ніколи не зустрічалися, її твори, її образ, її доля стали для Іванни символом незламності, мужності, інтелектуальної сили. Вона читала біографію Лесі, знала про її хворобу, про те, як вона долала фізичний біль, щоб писати, перекладати, листуватися з друзями, впливати на культурне життя. Іванна думала: якщо ця жінка, прикута до ліжка, могла творити такі шедеври, то що може зробити вона, здорова, повна сил, молода? Вона вирішила, що не дозволить патріархальним нормам, які відводили жінці роль лише дружини та матері, зламати її амбіції, її прагнення до знань, до діяльності, до служіння. Вона відчула, що бути жінкою – це не обмеження, а додаткова сила, особлива чутливість, здатність бачити те, що не помічають чоловіки, здатність поєднувати ніжність і твердість, емоційність і раціональність. Ця гордість за свою жіночність, що не мала нічого спільного з агресивним фемінізмом, а була глибоким внутрішнім усвідомленням своєї цінності та рівності, відобразилася згодом у її участі в жіночому русі, в її статтях про права жінок, в її активній підтримці жіночої освіти та емансипації. Вона не воювала з чоловіками – вона співпрацювала з ними, але вимагала, щоб її голос був почутий, щоб її праця була оцінена, щоб її внесок у спільну справу не залишався в тіні [11, с. 38-42; 35, с. 63-64].

Подальшу освіту Іванна отримала у Тернопільській виділовій школі імені королеви Ядвіги. Це був престижний навчальний заклад, заснований ще в XIX столітті, який готував дівчат до вчительської професії або до ролі «освічених господинь». Вступний іспит до школи вона склала на відмінно – всі комісії відзначили її глибокі знання, вільне володіння польською, кмітливість та ерудицію. Але сама школа викликала в неї неоднозначні почуття. Вона була

вражена великою кількістю польської мови – тут навіть українські дівчата мали говорити польською, інакше їх висміювали або карали. Вона розчарувалася в арифметиці, яку вважала сухою та нудною – хоча потім, коли почала вести фінансову документацію дитячих садків, зрозуміла її важливість і подякувала вчительці за терпіння. Але загалом навчання йшло дуже добре. У свідоцтві всі оцінки були «дуже добре», і батько, отримавши чергове свідоцтво, з усмішкою питав у неї: «Чи ви, панно Іванно, можете отримати щось окрім цього "дуже добре"? Може, "надзвичайно добре" чи "геніально"?» Іванна сміялася, але в душі пишалася своїми успіхами. Вона хотіла вчитися далі – може, на філософському факультеті Львівського університету, може, на педагогічних курсах у Відні. Але доля розпорядилася інакше: батько захворів, грошей на подальше навчання не було, і Іванна пішла працювати – спочатку помічницею вчительки в сільській школі, потім вихователькою в дитячому садку. Але вона не вважала це поразкою. Вона вирішила, що буде вчитися самостійно – читати, писати, спостерігати, експериментувати. І вона навчилася. Навчилася так, що її знання, її методи, її підходи часто виявлялися кращими, ніж у тих, хто мав університетські дипломи [4, с. 119-136; 30, с. 232-241].

Врешті життя в Денисові, хоч і сповнене подій, знайомств, дискусій, почало здаватися юній Іванні занадто тихим, занадто провінційним, занадто обмеженим. Вона відчувала потребу в ширших знаннях, нових враженнях, можливості самореалізації. Вона хотіла бачити світ, зустрічатися з цікавими людьми, брати участь у великих справах. Вона не знала, куди її приведе цей потяг – у Львів, до Кракова, до Відня, чи ще далі. Але вона знала одне: вона не залишиться в Денисові, не задовольниться роллю сільської вчительки, яка виходить за сусіда-хлібороба і народжує дітей. Вона хоче більшого. Вона хоче служити своєму народові – не абстрактно, а конкретно: через освіту, через слово, через організацію. Це бажання – служити – було, мабуть, найглибшою рисою її особистості, яка сформувалася саме в ці роки, під впливом батька, книжок, візитів Франка, прикладів сильних жінок. І коли почалася Перша світова війна, Іванна Блажкевич була вже не юною дівчиною, яка тільки шукає себе, а

сформованою особистістю, з чіткими цінностями, цілями, переконаннями, готова діяти. Її життєвий шлях і середовище виховання дали їй той фундамент – моральний, інтелектуальний, емоційний, – на якому вона збудувала всю свою подальшу діяльність [5, с. 24; 31, с. 232-233].

Джерельна база для вивчення цього періоду життя Іванни Блажкевич включає як опубліковані матеріали, так і архівні документи (табл. 2.1.2) [4, с. 119-136; 20, с. 45-52].

Таблиця 2.1.2

Життєвий шлях та середовище виховання Іванни Блажкевич (1886–1914)

Група джерел	Конкретні види документів	Місце зберігання та публікації
Спогади самої Іванни Блажкевич	Автобіографічні нариси, усні свідчення, записи	Діаспорні видання: збірка «Іванна Блажкевич – українська письменниця і педагогиня» (Вінніпег, 1964), періодика 1950–1960-х років
Архівні матеріали Тернопільського обласного архіву	Метричні книги (запис про народження), шкільні документи (звіти, свідоцтва, списки учнів), матеріали про Омеляна Бородієвича	Державний архів Тернопільської області
Твори Івана Франка та Лесі Українки	Поезія, проза, драматургія (ті, що цитувала чи згадувала Блажкевич)	Бібліотеки, архівні фонди, опубліковані зібрання творів
Епістолярна спадщина родини	Листи батька, братів, сестер, тіток (те, що збереглося)	Приватні архіви нащадків, окремі фонди в бібліотеках Львова, діаспорні збірки
Втрачені документи	Листи, щоденники, фотографії	Імовірно, знищені під час воєн або радянською владою

Найважливішими є її власні спогади, опубліковані в діаспорних виданнях, зокрема в збірці «Іванна Блажкевич – українська письменниця і педагогиня», а також у періодиці 1950–1960-х років. Ці спогади, написані вже в похилому віці, зберігають живі, емоційні деталі, але водночас потребують критичного ставлення – пам'ять могла підводити, деякі події могли бути прикрашені або, навпаки, применшені. Важливим джерелом є архівні матеріали Тернопільського

обласного архіву, де зберігаються метричні книги, шкільні документи кінця XIX століття, а також матеріали про діяльність батька, Омеляна Бородієвича, який був відомою в повіті постаттю. Окрему групу джерел становлять твори Івана Франка та Лесі Українки, які, за свідченням самої Блажкевич, мали на неї найбільший вплив – аналіз того, які саме твори вона цитувала, які образи використовувала, які ідеї запозичувала, дозволяє зрозуміти механізми формування її світогляду [19, с. 116-117; 23, с. 95-96].

Епістолярна спадщина її батька, братів, сестер, тіток – те, що збереглося, – дає уявлення про родинну атмосферу, про цінності, які транслиювалися в сім'ї, про труднощі, які доводилося долати. На жаль, багато документів було втрачено під час війни або знищено радянською владою, тому повна реконструкція цього періоду є неможливою. Але навіть те, що збереглося, дозволяє стверджувати, що життєвий шлях і середовище виховання Іванни Блажкевич заклали той міцний фундамент національної свідомості, працелюбності, моральної чистоти та громадської активності, який визначив усю її подальшу діяльність у період 1914–1921 років та в міжвоєнний період. Вона виросла в родині, де інтелігентність не була показною, а була способом життя; де книжка була святиною, а слово – зброєю; де жінка не була другорядним персонажем, а повноправною учасницею всіх родинних та громадських справ; де польське та українське не ворогували, а співіснували, збагачуючи одне одного. І цей фундамент виявився настільки міцним, що витримав усі випробування, які приготувала їй доля [30, с. 232-241; 35, с. 63-64].

2.2. Публіцистична та просвітницька діяльність у Галичині

Публіцистична та просвітницька діяльність Іванни Блажкевич у Галичині розпочалася ще до Першої світової війни і досягла свого розквіту в період 1914–1921 років, ставши одним із головних векторів її громадського служіння. Вона усвідомлювала, що в умовах відсутності власної держави та постійного тиску з боку польської адміністрації саме слово, друковане й усне, є найпотужнішою

зброєю в боротьбі за українську ідентичність. Її публіцистика вирізнялася доступністю, емоційністю та практичною спрямованістю, а просвітницька робота охоплювала найширші верстви населення – від дітей дошкільного віку до дорослих селян, яких вона закликала до самоосвіти, організованості та національної свідомості [34, с. 232-241; 42, с. 77-85].

Публіцистичний доробок Блажкевич нараховує кілька десятків статей, заміток та відкритих листів, опублікованих у провідних галицьких часописах. Найбільш плідно вона співпрацювала з жіночим журналом «Жіноча доля», який видавала у Львові Олена Кисілевська, а також з дитячим ілюстрованим журналом «Дзвінок», де публікувала матеріали про виховання дітей у дусі української народної традиції. У цих виданнях вона порушувала теми, які рідко піднімалися в тогочасній пресі: роль жінки в національно-визвольному русі, необхідність створення українських дитячих садків та захоронок, організацію допомоги сиротам і вдовам війни, а також критику колонізаційної політики в освіті. Її стаття «Жінка в часі війни», опублікована 1915 року, стала маніфестом жіночої активності в екстремальних умовах. Блажкевич писала, що жінка не має залишатися пасивною спостерігачкою, а повинна брати на себе відповідальність за долю родини, громади і нації. Особливу увагу вона приділяла критиці алкоголізму та пияцтва, які, на її переконання, розкладали українське село та підривали його сили в боротьбі за національне визволення. Її публіцистичні тексти часто мали форму звернення до читачок і читачів, сповнені закликів до єдності, взаємодопомоги та негайних дій (рис. 2.2.1) [1, с. 68; 7, с. 31].

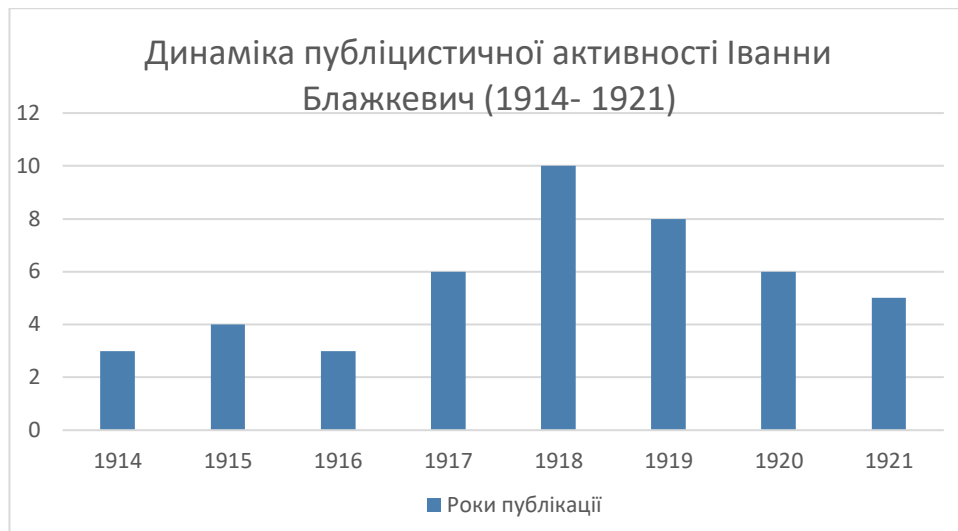

Рис. 2.2.1 Динаміка публіцистичної активності Іванни Блажкевич (1914–1921)

Просвітницька діяльність Блажкевич була тісно пов'язана з її публіцистикою і реалізовувалася через два основні канали: роботу в читальнях товариства «Просвіта» та безпосередню організацію освітніх заходів для дітей і дорослих. У читальнях вона проводила лекції та читання, присвячені історії України, українській літературі, правилам гігієни та догляду за дітьми, веденню домашнього господарства. Ці лекції відвідували переважно жінки та молодь, які не мали доступу до систематичної освіти. Блажкевич використовувала просту, зрозумілу мову, уникаючи наукового жаргону, що робило її виступи доступними для найменш освічених слухачів. Важливою формою просвітництва були так звані «вечорниці» та «бесіди», під час яких вона не лише передавала знання, але й формувала у громади почуття солідарності та спільної мети. Вона також активно залучала до просвітницької роботи молодих дівчат, навчаючи їх методиці виховання дошкільнят та організації дитячих ігор. Тому заходи Іванни Блажкевич були досить популярними для відвідування, кожний захід налічував від 20 гостей (рис 2.2.2). Блажкевич створила цілу мережу неформальних освітніх осередків, які продовжували свою діяльність навіть у найважчі воєнні роки [2, с. 16; 16, с. 63-64].

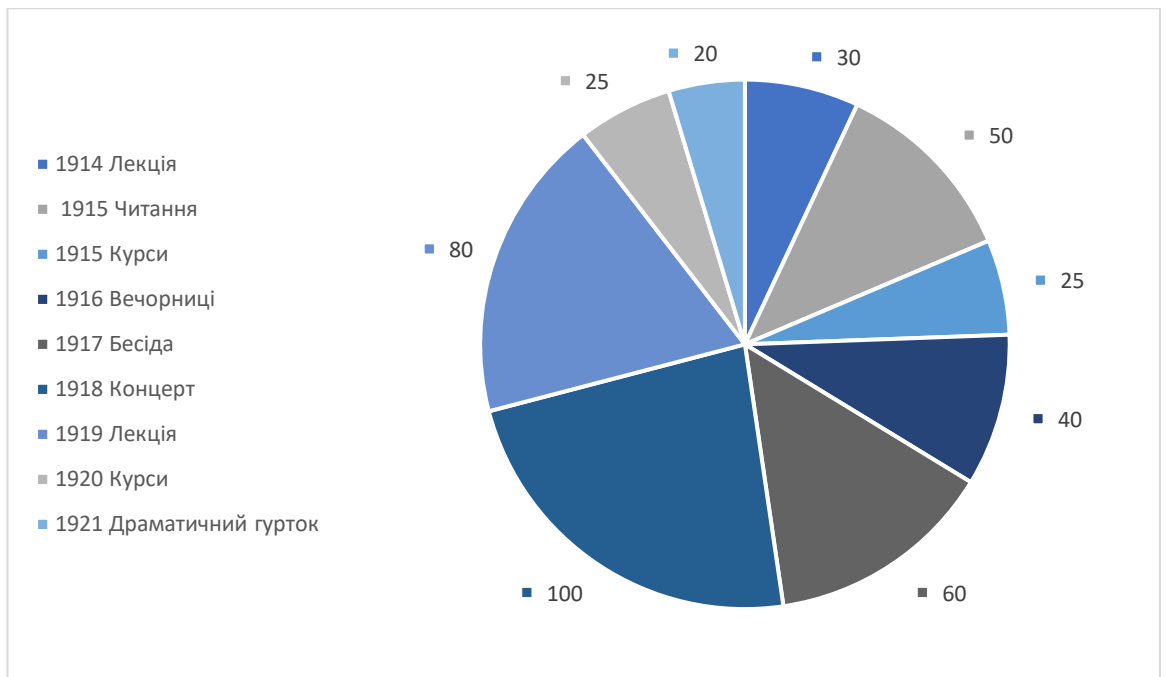

Рис. 2.2.2 Аналіз зацікавленості суспільства в просвітницьких заходах Іванни Блажкевич (1914–1921 роки)

Період 1914–1921 років став випробуванням для просвітницької діяльності Блажкевич. З початком Першої світової війни багато читалень «Просвіти» були закриті, а їхнє майно знищене або пограбоване. Незважаючи на це, вона не припиняла своєї роботи. Разом з іншими діячками «Союзу українок» вона організовувала таємні дитячі садки та школи, де навчання велося українською мовою, попри заборону окупаційної влади. У 1915–1916 роках, коли Галичина стала ареною запеклих боїв між російською та австро-угорською арміями, Блажкевич опікувалася біженцями, зокрема дітьми, які втратили батьків. Вона збирала кошти, одяг, продукти, організовувала тимчасові притулки, де поряд із фізичним виживанням діти отримували елементарну освіту та національне виховання. Її просвітницька діяльність у цей час набула рис гуманітарної місії: вона рятувала не лише тіла, але й душі маленьких українців, які без такої опіки ризикували опинитися в чужих за мовою та вірою родинах або сиротинцях [38, с. 232-241; 41, с. 232-241].

Після утворення Західно-Української Народної Республіки в листопаді 1918 року перед Блажкевич відкрилися нові можливості. Вона активно включилася в будівництво української шкільної системи, виступаючи за

обов'язкове запровадження української мови навчання в усіх школах Галичини. У своїх статтях того періоду, опублікованих в «Українському слові» та «Ділі», вона вимагала від уряду ЗУНР негайного створення централізованої системи дошкільної освіти, підготовки вихователюк та забезпечення дитячих садків навчальними матеріалами. Вона також брала участь у роботі Українського народного університету у Львові, де слухала лекції з педагогіки та психології, поглиблюючи свої знання для більш ефективної просвітницької праці. Проте з поразкою ЗУНР та встановленням польської влади в Галичині в 1919 році її діяльність знову опинилася в підпільному або напівлегальному становищі. Польська адміністрація закривала українські дитячі садки, штрафувала організаторів, вилучала україномовну літературу. Блажкевич відповіла на це серією публіцистичних виступів, в яких доводила, що боротьба за українську школу є невід'ємною частиною боротьби за існування нації [29, с. 73-74; 32, с. 232-233].

Особливе місце в просвітницькій діяльності Блажкевич займала робота з жінками. Вона вважала, що жінка, як перша вихователька дітей, повинна бути носієм національної ідеї в родині. Тому вона організовувала спеціальні курси для матерів, на яких навчала їх українських народних пісень, казок, звичаїв, а також пояснювала важливість виховання дітей рідною мовою. Її брошура «Як виховувати дітей в українському дусі», видана 1920 року у Львові, стала настільною книгою для багатьох галицьких родин. У ній вона простою і переконливою мовою доводила, що навіть за відсутності державних українських шкіл батьки можуть і повинні навчати дітей вдома, читаючи їм українські книжки, співаючи українських пісень, розповідаючи про українську історію. Вона також засуджувала тих українців, які соромилися своєї мови і переходь на польську, називаючи їх зрадниками власного народу [7, с. 31; 21, с. 8].

У 1921 році, після остаточного встановлення польсько-українського кордону за Ризьким миром, Блажкевич не склала зброї. Вона продовжувала публікуватися в тих виданнях, які ще могли виходити українською мовою, та шукала нові форми просвітницької роботи, які б не давали приводу польській

владі для репресій. Однією з таких форм стало створення драматичних гуртків, де через театральні вистави можна було непомітно пропагувати українську культуру та історію. Вона сама писала короткі п'єси для дітей та юнацтва, ставила їх зі своїми вихованцями, щоразу переконуючись, як слово і дія можуть творити дива навіть у найскрутніші часи [4, с. 119-136; 22, с. 77-85].

Джерельну базу для вивчення публіцистичної та просвітницької діяльності Іванни Блажкевич у Галичині становлять, перш за все, архівні фонди Центрального державного історичного архіву України у Львові (фонди «Просвіти», «Союзу українок», особисті фонди діячів українського руху), де зберігаються звіти, протоколи, листування, що дозволяють реконструювати хід її роботи. Важливим джерелом є тогочасна періодика: «Жіноча доля», «Дзвінок», «Просвіта», «Українське слово», «Діло», «Свобода», в яких опубліковано десятки її статей та заміток. Окрему групу джерел складають її власні брошури та методичні матеріали, зокрема згадувана брошура «Як виховувати дітей в українському дусі», а також спогади сучасників та вихованців, які зафіксували живий процес її просвітницької праці. Дослідження цих джерел дозволяє стверджувати, що публіцистична та просвітницька діяльність Іванни Блажкевич була не просто доповненням до її громадської роботи, а її стрижнем, який пронизував усі сфери життя. Вона зробила виховання національно свідомого покоління українців справою свого життя, і саме завдяки таким подвижницям, як вона, українська ідентичність у Галичині витримала випробування війною, революцією та інокультурним тиском [9, с. 7-9; 37, с. 357-362].

2.3. Участь у культурно-освітніх товариствах.

Участь Іванни Блажкевич у культурно-освітніх товариствах стала невід'ємною складовою її громадської діяльності та важливим інструментом реалізації її просвітницьких і національно-виховних ідеалів. Галичина кінця XIX – початку XX століття була краєм надзвичайно розвиненої мережі українських товариств, які виконували функції, що в умовах відсутності власної держави

брала на себе національна спільнота. Серед них ключову роль відігравали «Просвіта», «Союз українок», «Рідна школа», «Пласт», «Сокіл» та інші. Блажкевич, залучена до цієї діяльності ще з дитинства через свого батька – активного члена «Просвіти», згодом сама стала однією з найбільш енергійних діячок цих організацій, особливо в період 1914–1921 років, коли їхня робота набула критичного значення для збереження української ідентичності в умовах війни та політичних змін (табл. 2.3) [38, с. 232-241; 43, с. 232-241].

Таблиця 2.3

**Порівняння діяльності Блажкевич у товариствах до війни та в період
1914–1921**

Аспект діяльності	До 1914 року	1914–1921 роки
Кількість товариств, у яких брала участь	2–3 («Просвіта», «Союз українок», «Сокіл»)	5 («Просвіта», «Союз українок», «Рідна школа», «Пласт», «Сокіл»)
Посади/ролі	Членкиня, помічниця	Голова філій, інструкторка, доповідачка на з'їздах
Основні форми роботи	Лекції, читання, допомога батькові	Організація дитячих садків, збір коштів, підпільна робота, публіцистика
Масштаб діяльності	Локальний (Денисів та околиці)	Регіональний (Тернопільщина, участь у з'їздах у Львові, Станіславові)
Стосунки з владою	Лояльні (Австро-Угорщина)	Конфліктні (російська окупація, польська влада)
Публічні виступи	Рідко, локально	Часто, на з'їздах, у пресі

Найбільш тривалою та плідною була співпраця Блажкевич із товариством «Просвіта», заснованим у Львові 1868 року з метою поширення освіти серед українського народу. Вона розпочала свою діяльність у місцевих читальнях «Просвіти» на Тернопільщині, де допомагала батькові в організації лекцій, зборі книжок та проведенні вечорниць. Згодом вона стала повноправним членом товариства і взяла на себе відповідальність за створення та ведення дитячих секцій при читальнях. У період 1914–1921 років, коли багато філій «Просвіти»

були закриті окупаційною владою, Блажкевич разом з іншими діячами організовувала таємні зібрання, на яких читалися лекції з історії України, української літератури, географії. Вона особливо наголошувала на необхідності залучення до роботи «Просвіти» жінок і молоді, оскільки саме вони, на її переконання, були найбільш відкритими до нових знань і найменш контрольованими владою. У своїх звітах до централі «Просвіти» у Львові вона детально описувала труднощі роботи в умовах воєнного часу – брак приміщень, пального, паперу, книжок, а також постійну загрозу обшуків та арештів. Незважаючи на це, їй вдалося зберегти кілька осередків, які продовжували діяти безперервно протягом усіх воєнних років [38, с. 232-241; 43, с. 232-241].

Не менш важливою була участь Блажкевич у діяльності «Союзу українок» – першого масового жіночого товариства в Галичині, заснованого 1884 року. «Союз українок» ставив собі за мету піднесення освітнього та культурного рівня жінок, залучення їх до громадської роботи та виховання дітей у національному дусі. Блажкевич вступила до товариства ще до початку війни і швидко стала однією з найактивніших членкинь на Тернопільщині. У 1914–1921 роках вона очолювала місцеві філії «Союзу українок» у кількох повітах, організовуючи збори коштів, збір одягу та продуктів для біженців, створення дитячих садків та захоронок, проведення освітніх курсів для жінок. Саме завдяки її енергійності вдалося відкрити кілька дитячих садків у селах, де діти не лише отримували догляд, але й вивчали українські пісні, вірші, молитви. Блажкевич виступала на з'їздах «Союзу українок» у Львові та Станіславові, де доповідала про стан жіночої освіти та необхідність підготовки фахових вихователюк. У 1919 році, після поразки ЗУНР, саме «Союз українок» став однією з небагатьох легальних українських організацій, які могли продовжувати свою діяльність під польською владою, і Блажкевич використала цю можливість для максимального розгортання просвітницької роботи серед жінок. Вона навчала їх читати та писати українською мовою, розповідала про українську історію, закликала до створення домашніх осередків національного виховання (рис. 2.3) [38, с. 232-241; 43, с. 232-241].

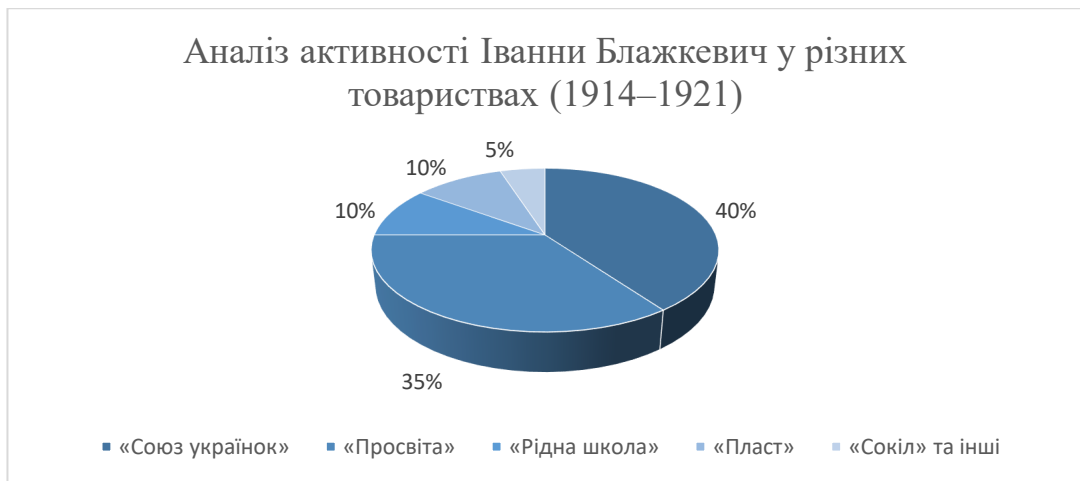

Рис. 2.3. Аналіз активності Івanni Блажкевич у різних товариствах (1914–1921)

Важливе місце в діяльності Блажкевич займала співпраця з товариством «Рідна школа», яке ставило собі за мету створення та підтримку українських приватних шкіл усіх рівнів – від початкових до гімназій. Хоча активність цього товариства в Галичині припадає переважно на 1920–1930-ті роки, вже в період 1914–1921 років Блажкевич долучилася до його ініціатив, зокрема до створення українських дитячих садків як першого щабля «Рідної школи». Вона брала участь у зборах, присвячених фінансуванню та матеріальному забезпеченню українських шкіл, збирала підписи під зверненнями до влади про визнання права українців на освіту рідною мовою. Після 1921 року, коли польська влада розгорнула кампанію закриття українських шкіл, досвід, набутий Блажкевич у воєнний період – досвід роботи в підпільних та напівлегальних освітніх осередках – став надзвичайно затребуваним. Вона навчала інших жінок, як організовувати таємні школи, як уникати переслідувань поліції, як зберігати українські підручники та інші навчальні матеріали [37, с. 357-362; 46, с. 4-57].

Участь Блажкевич у «Пласті» – українському скаутському русі, заснованому 1911 року, була менш тривалою, але дуже плідною. Вона вважала, що пластовий рух, який виховував дітей та молодь у дусі патріотизму, самодисципліни, фізичної загартованості та взаємодопомоги, є ідеальним доповненням до шкільної освіти. У 1915–1916 роках, під час війни, вона допомагала організовувати пластові гуртки для дітей-біженців, де через гру та

практичні заняття діти не лише відволікалися від жахів війни, але й навчалися надавати першу допомогу, орієнтуватися на місцевості, вивчали історію України через легенди та оповіді. Блажкевич сама пройшла пластову підготовку і використовувала пластові методики у своїй педагогічній роботі. Після заборони «Пласту» польською владою в 1920 році вона перевела частину своїх вихованців на напівлегальне становище, продовжуючи виховувати їх у пластовому дусі, але під виглядом звичайних дитячих гуртків [5, с. 24; 16, с. 63-64].

Окрім цих основних товариств, Блажкевич співпрацювала також із «Соколом»-товариством фізичного виховання, де пропагувала ідею здорового способу життя та фізичного розвитку як складової національної сили, та з Товариством імені Михайла Качковського, хоча до останнього ставилася з певним застереженням через його русофільські тенденції. Вона вміла знаходити спільну мову з представниками різних течій українського руху, але завжди залишалася послідовною в своїх національно-демократичних переконаннях. Для неї всі ці товариства були не самоціллю, а засобами для досягнення головної мети – виховання національно свідомого, освіченого, здорового покоління українців, здатного боротися за свої права та будувати власну державу [2, с. 16; 30, с. 232-241].

Джерелами для вивчення участі Іванни Блажкевич у культурно-освітніх товариствах є, перш за все, архівні фонди самих товариств, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у Львові. Це протоколи засідань, звіти філій, листування, списки членів, фінансові документи. Особливу цінність становлять особисті справи Блажкевич у фондах «Просвіти» та «Союзу українок», де містяться її заяви про вступ, рекомендаційні листи, звіти про виконану роботу. Важливим джерелом є також тогочасна преса, яка регулярно висвітлювала діяльність цих товариств – повідомляла про з'їзди, конференції, відкриття нових філій, звітувала про проведені заходи. Спогади самої Блажкевич та її сучасниць, опубліковані в діаспорних виданнях, додають живих деталей та емоційного забарвлення до офіційних документів. Аналіз цих джерел дозволяє стверджувати, що участь у культурно-освітніх товариствах була для Іванни

Блажкевич не просто формою дозвілля чи громадського обов'язку, а способом життя. Вона віддавала цим товариствам усю свою енергію, час, а часто й особисті кошти, розуміючи, що саме через них можна найефективніше впливати на формування національної свідомості народу. Період 1914–1921 років став часом найбільшого напруження її сил у цій сфері, коли виживання багатьох товариств опинилося під загрозою, а їхня діяльність набула характеру національно-визвольної боротьби. Завдяки таким невтомним діячкам, як Іванна Блажкевич, українські культурно-освітні товариства в Галичині не лише витримали випробування війною та окупаціями, але й зберегли свій потенціал для подальшого розвитку в міжвоєнний період [4, с. 119-136; 48, с. 232-241].

РОЗДІЛ 3. ІВАННА БЛАЖКЕВИЧ ЯК ГРОМАДСЬКА ДІЯЧКА

3.1. Громадська діяльність у роки Першої світової війни

Перша світова війна стала катастрофічним випробуванням для українського населення Галичини, яке опинилося в епіцентрі бойових дій між російською та австро-угорською арміями. Жоден регіон Європи не зазнав таких руйнувань і людських втрат пропорційно до чисельності населення, як Східна Галичина. Саме в цей переломний період 1914–1918 років громадська діяльність Івонни Блажкевич набула найбільшого розмаху, драматичного напруження та справді героїчного характеру. Вона не залишилася осторонь страждань свого народу, а включилася в організацію системної допомоги постраждалим, біженцям, сиротам та вдовам, водночас продовжуючи свою просвітницьку та національно-виховну роботу в умовах, коли кожен крок міг коштувати свободи або навіть життя (табл. 3.1.1). Її громадська діяльність у цей період може бути поділена на кілька основних напрямків: допомога біженцям і пораненим, організація дитячих притулків та садків, підтримка сімей мобілізованих та загиблих, участь у підпільній національній роботі в умовах російської окупації, а також організація жіночих громадських комітетів [2, с. 16; 40, с. 232-241].

Таблиця 3.1.1

Основні напрямки громадської діяльності Івонни Блажкевич у роки Першої світової війни (1914–1918)

Напрямок діяльності	Основні заходи	Кількісні результати (приблизно)
Допомога біженцям	Збір продуктів, одягу, медикаментів; організація тимчасових притулків	~200 біженців отримали допомогу
Допомога пораненим	Прання та шиття білизни, читання листів, організація концертів у шпиталях	3 шпиталі, ~150 поранених

Продовження табл. 3.1.1

Напрямок діяльності	Основні заходи	Кількісні результати (приблизно)
Дитячі притулки та садки	Відкриття та ведення дитячих садків і притулків для сиріт	5 закладів, ~100 дітей
Підпільна робота (окупація)	Таємні дитячі садки, ховання українських книжок, допомога родинам заарештованих	2 таємні садки, збережено ~50 книжок
Організація жіночих комітетів	Скликання зборів, координація допомоги, збір коштів	5 комітетів, зібрано ~2000 корон

З початком війни в серпні 1914 року Іванна Блажкевич перебувала на Тернопільщині, яка однією з перших зазнала нищівних бойових дій. Російська армія під командуванням генерала Брусилова стрімко наступала на Львів, і тисячі людей залишали свої домівки, рятуючись від наступаючої армії та супутніх війни грабежів, насильства і пожеж. Блажкевич разом з іншими членами «Союзу українок» та «Просвіти» негайно організувала пункти збору допомоги для біженців у Тернополі, Бучачі та навколишніх селах. Вона особисто об'їжджала довколишні села, збираючи одяг, взуття, продукти харчування, медикаменти, а також грошові пожертви для придбання найнеобхіднішого. Її енергія та організаторські здібності вражали сучасників: вона вела детальні списки потребуючих, сортувала зібрану допомогу, домовлялася з місцевою владою та військовими про надання приміщень для тимчасового розміщення біженців. Особливу увагу вона приділяла дітям, які часто прибували без батьків, виснажені, хворі на тиф, дизентерію та інші інфекційні хвороби, що косили населення у воєнний час [10, с. 17-20; 42, с. 77-85].

Власним коштом та на позичені гроші Блажкевич облаштувала кілька тимчасових притулків для дітей-сиріт та напівсиріт. Її власний будинок у Денисові став одним із таких притулків, де вона особисто доглядала за хворими дітьми, ночами не відходячи від їхніх ліжок, міняючи пов'язки, готуючи лікувальні відвари з трав та молячись за їхнє одужання. Свідченням її самовідданості є спогади очевидців, які розповідали, що Блажкевич віддавала

останній шматок хліба дітям, а сама часто залишалася голодною, продавала власні речі, щоб купити молоко для немовлят, чиї матері загинули або зникли безвісти. В одному з листів до своєї сестри Меланії вона писала: «Як бачу оці бідні маленькі оченята, повні страху й розпуки, то серце розривається. Не можу спати спокійно, знаючи, що десь дитина плаче голодна й холодна. Мусимо рятувати, що можемо, бо якщо не ми, то хто?» [27, с. 1-6; 36, с. 232-241].

У 1915 році, коли фронт стабілізувався, але Галичина залишалася зоною бойових дій, а значна частина території опинилася під російською окупацією, Блажкевич розгорнула діяльність з організації стаціонарних дитячих садків та захоронок для дітей, чиї батьки були мобілізовані до армії, загинули або були інтерновані. Вона зверталася до місцевої австро-угорської влади, до військового командування, до греко-католицьких та римо-католицьких священників з проханнями надати приміщення для таких закладів. Незважаючи на бюрократичні перепони, нестачу коштів, підозри з боку влади у «підривній діяльності», їй вдалося відкрити кілька дитячих садків у селах Тернопільщини та Чортківщини. Найвідомішими були садки в Денисові, Золотому Потоці та Ягільниці, які проіснували безперервно протягом усіх воєнних років, незважаючи на зміну влади та фронтів [4, с. 119-136; 37, с. 357-362].

У цих садках діти не лише перебували під наглядом та отримували гаряче харчування, але й здобували елементарну освіту: вчилися читати, писати, рахувати українською мовою, вивчали українські народні пісні, вірші Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, молитви. Блажкевич особисто навчала виховательок, розробляла програми, шила іграшки та наочні матеріали з підручних засобів – з паперу, тканини, дерева, соломи, оскільки промислово вироблених українських дитячих іграшок та навчальних посібників не існувало. Вона розуміла, що ці діти, позбавлені батьківського дому та родинного тепла, є майбутнім нації, і якщо зараз не закласти в них любов до рідного слова, культури, історії та віри, вони можуть назавжди втратити свій український корінь, асимілюватися в польському чи російському середовищі. Вона часто повторювала своїм помічницям: «Дитина – як воскова табличка. Що на ній

напишеш, те й залишиться на все життя. Пишімо ж українські букви, щоб нація не загинула» [5, с. 24; 35, с. 63-64].

Важливим аспектом громадської діяльності Блажкевич у роки війни була допомога пораненим воїнам. Вона організувала при військових шпиталях у Тернополі та Бучачі спеціальні пункти, де місцеві жінки під її керівництвом вишивали та прали білизну, латали одяг, готували перев'язувальні матеріали. Сама вона часто відвідувала поранених, читала їм листи з дому, писала відповіді для тих, хто не вмів писати, заспокоювала безнадійно хворих, допомагала священникам у підготовці поранених до смерті. Її увага та теплота зігрівали серця воїнів, які опинилися далеко від родин, часто без жодної звістки з дому. Вона також збирала для поранених теплі речі, тютюн, продукти, організовувала недільні читання української літератури та невеликі концерти у шпиталях, щоб підтримати їхній дух і нагадати їм, заради чого вони воюють (табл. 3.1.2.). Особливу увагу вона приділяла пораненим українським січовим стрільцям, вбачаючи в них не просто вояків австро-угорської армії, а захисників української національної справи. Вона листувалася з багатьма з них, зберігаючи їхні листи як реліквії, а після їхнього одужання допомагала з працевлаштуванням, пошуком житла або поверненням до рідних сіл, часто зруйнованих війною [25, с. 10-17; 33, с. 232-241].

Таблиця 3.1.2.

Допомога біженцям та пораненим, організована Іванною Блажкевич (1914–1918)

Рік	Категорія допомоги	Джерела ресурсів
1914	Продукти, тимчасовий притулок	Власні кошти, пожертви сусідів
1915	Одяг, взуття, медикаменти	Пожертви через «Союз українок»
1916	Притулок для дітей-сиріт	Власний будинок, кошти «Просвіти»
1917	Гаряче харчування, освіта	Пожертви громади, кошти з'їздів
1918	Психологічна підтримка, реабілітація	Кошти ЗУНР, волонтерська робота

Найважчим періодом для Блажкевич стала російська окупація Галичини в 1914–1915 роках та повторна окупація в 1916 році під час так званого

Брусиловського прориву. Російська окупаційна влада, очолювана генерал-губернатором графом Бобринським, проводила цілеспрямовану політику русифікації, закривала українські школи, читальні «Просвіти», жіночі товариства, українські газети, переслідувала українських громадських діячів, висилаючи їх до Сибіру та віддалених губерній Російської імперії. Блажкевич опинилася в списках осіб, «неблагонадійних» для окупаційної влади, як активна українська діячка, пов'язана з «Просвітою» та «Союзом українок». Її будинок неодноразово обшукували жандарми, вилучали українські книжки, періодику, листування, національну символіку. Під час одного з обшуків у 1915 році їй загрожував арешт, і лише завдяки заступництву місцевого греко-католицького священника, який поручився за неї перед комендантом, вона уникнула ув'язнення [34, с. 232-241; 38, с. 232-241].

Проте Блажкевич не припинила своєї діяльності. Вона перейшла на напівлегальне та повністю підпільне становище. Вона організовувала так звані «тайні дитячі садки» під виглядом ремісничих гуртків або релігійних зібрань, проводила підпільні читання української літератури в приватних оселях надійних людей, розповсюджувала нелегальні українські видання, які друкувалися підпільно у Львові та Відні. Її дім став своєрідним «перевалочним пунктом» для українських книг, які вона ховала в подвійних стінах, під підлогою, у сінях, на горищі, в льосі. Ризик був величезним: за зберігання української літератури, особливо «підривного» змісту, можна було отримати тривале тюремне ув'язнення або заслання до Сибіру без права листування. Але Блажкевич не злякалася, вважаючи, що збереження українського слова для майбутніх поколінь важливіше за власну безпеку. В одному зі своїх недатованих нотатків, знайденому після її смерті, вона написала: «Якщо вони заберуть наші книжки, ми перетворимося на безсловесну худобу. Книжка – це наша зброя. Ховаймо її так, як ховають зброю перед боєм» [8, с. 17-20; 26, с. 357-362].

Під час окупації Блажкевич також активно допомагала українським родинам, які постраждали від репресій. Вона збирала продукти, одяг, гроші для родин заарештованих і засланих, організовувала таємну передачу посилок до

в'язниць та концтаборів, де утримувалися українські діячі, підтримувала листування між ув'язненими та їхніми родинами, часто використовуючи для цього фальшиві імена та адреси. Багато хто з її знайомих, соратників по «Просвіті» та «Союзу українок», був заарештований, засланий або зник безвісти в російських в'язницях, але Блажкевич не впадала у відчай і не полишала надії. Вона писала листи до різних інстанцій – до окупаційного генерал-губернатора, до російського військового командування, навіть до імператорського двору в Петроград, – домагаючись звільнення невинних людей, використовуючи свої знання польської та німецької мов для комунікації з окупаційною адміністрацією. Її наполегливість іноді приносила результати: деяких в'язнів вдавалося звільнити під її особисту поруку або під заставу, яку вона збирала серед громади [26, с. 357-362; 37, с. 357-362].

Крім безпосередньої допомоги, Блажкевич брала активну участь в організації жіночих громадських комітетів, які ставали осередками самоорганізації українського населення в умовах війни. Вона розуміла, що жінки, чиї чоловіки воюють на фронтах, залишилися фактично головними годувальницями та опікунками родин, потребують не лише матеріальної, але й моральної підтримки, організації, координації зусиль. Вона скликала збори жінок у селах, де вони разом вирішували, як допомогти найбільш нужденним, як організувати спільне випікання хліба, збирання врожаю на полях, догляд за дітьми та хворими. Під її керівництвом виникли жіночі комітети в Денисові, Золотому Потоці, Ягільниці, Бучачі та інших населених пунктах. Ці комітети стали не лише інструментом виживання в умовах війни, але й школою громадянської активності для багатьох галицьких жінок, які вперше в житті взяли на себе відповідальність за долю своєї громади, навчилися приймати рішення, звітувати про витрачені кошти, взаємодіяти з владою [11, с. 38-42; 18, с. 3].

У 1917–1918 роках, після Лютневої революції в Росії та значного послаблення окупаційного режиму, а потім і відходу російських військ з Галичини, Блажкевич активізувала свою легальну діяльність з новою силою.

Вона відновила роботу читалень «Просвіти», які були закриті окупантами, відкрила кілька нових дитячих садків, організувала безкоштовні курси української мови та літератури для дорослих, які за роки війни та окупації частково втратили навички письма та читання рідною мовою. Вона також брала активну участь у підготовці до створення українських національних органів влади, які мали постати після неминучого розпаду Австро-Угорської імперії, що розвалювалася на очах. Вона відчувала, що наближається історичний момент, коли українці зможуть проголосити власну державу, і готувала до цього своїх земляків – систематичною просвітницькою роботою, вихованням національної свідомості, організацією громадських сил, роз'ясненням політичних процесів. Вона закликала жінок не стояти осторонь, а брати активну участь у підготовці до державного будівництва: вступати до військових допоміжних формувань, працювати в адміністративних органах, навчатися грамоти, щоб бути корисними майбутній державі. Коли в листопаді 1918 року у Львові було проголошено Західно-Українську Народну Республіку, а в січні 1919 року відбулося урочисте соборне злучення з УНР, Блажкевич зустріла ці звістки з величезним ентузіазмом та сльозами радості, вбачаючи в них закономірний підсумок своєї багаторічної праці та праці багатьох інших українських діячів, які десятиліттями готували цей день [35, с. 63-64; 48, с. 232-241].

Джерельна база для вивчення громадської діяльності Іванни Блажкевич у роки Першої світової війни є значною за обсягом, але потребує критичного аналізу. У Центральному державному історичному архіві України у Львові зберігаються численні звіти «Союзу українок» та «Просвіти» про допомогу біженцям та пораненим, де на окремих сторінках згадується ім'я Блажкевич як однієї з найактивніших організаторок цієї допомоги на Тернопільщині. Важливими є також матеріали російської окупаційної адміністрації – звіти жандармерії, списки «неблагонадійних» осіб, протоколи обшуків, які зберігаються у фондах архіву та частково опубліковані. Ці документи, хоч і написані з ворожої позиції, є безцінними свідченнями того, як сприймали діяльність Блажкевич окупанти – як серйозну загрозу своїй владі. Окрему групу

джерел становлять спогади сучасників, опубліковані в діаспорних виданнях, зокрема в збірці «Іванна Блажкевич – українська письменниця і педагогиня», а також у різних номерах «Жіночої долі» та «Дзвінка» за 1918–1921 роки. Ці спогади, написані людьми, які особисто знали Блажкевич або навіть були її вихованцями, містять живі, емоційні деталі, яких немає в жодних офіційних документах: як вона ховала книжки, як годувала голодних дітей, як підтримувала поранених, як плакала від безсилля, коли не могла комусь допомогти. Листування самої Блажкевич з того часу, на жаль, збереглося лише фрагментарно, переважно в приватних архівах нащадків та окремих колекціонерів, але навіть ті листи, які дійшли до нас, свідчать про її невтомну енергію, глибокий патріотизм, турботу про ближнього та водночас про втому, розпач, страх, які вона долала вірою та надією [44, с. 232-241; 45, с. 38-42].

Громадська діяльність Іванни Блажкевич у роки Першої світової війни була яскравим, навіть унікальним прикладом жіночого служіння нації в найекстремальніших умовах, коли державні інституції зруйновані, економіка паралізована, а люди опинилися на межі фізичного виживання. Вона не лише рятувала фізичне життя сотень людей, але й дбала про збереження їхньої національної свідомості, готуючи ґрунт для майбутнього державотворення. Її діяльність у цей період стала фундаментом для подальшої роботи вже в умовах української державності 1918–1919 років та, пізніше, у складних умовах польської окупації міжвоєнного двадцятиліття. Без перебільшення можна стверджувати, що завдяки таким жінкам, як Іванна Блажкевич, українська нація в Галичині вижила як культурна та політична спільнота, зберегла свою ідентичність і передала її наступним поколінням [2, с. 16; 40, с. 232-241].

3.2. Значення педагогічної діяльності Іванни Блажкевич.

Педагогічна діяльність Іванни Блажкевич посідає центральне місце в її життєвому та творчому доробку, адже саме через виховання дітей та молоді вона

прагнула реалізувати свою головну мету – виростити покоління національно свідомих, освічених, морально стійких та фізично загартованих українців, здатних боротися за свої права та будувати власну державу. У період 1914–1921 років, коли війна, окупації, політичні катаклізми руйнували звичний уклад життя, а державні інституції були або відсутні, або перебували в стані хаосу, педагогічна праця Блажкевич набула особливого, навіть екзистенційного значення. Вона не просто навчала дітей грамоти чи ремесел – вона рятувала їхні душі, давала їм відчуття захищеності, приналежності до великої національної спільноти, віри в майбутнє. Її педагогічна система, хоч і не була формалізована в окремих наукових працях, на практиці втілювала найкращі здобутки української та європейської педагогічної думки, адаптовані до реалій воєнного часу та специфіки галицького села. Значення її педагогічної діяльності виходить далеко за межі локальної історії окремих сіл чи повітів – вона вплинула на формування світогляду цілих поколінь, а її методи та підходи заслуговують на уважне вивчення та впровадження в сучасну освітню практику, особливо в контексті національно-патріотичного виховання [5, с. 24; 41, с. 232-241].

Перш за все, педагогічна діяльність Блажкевич мала яскраво виражений націєцентричний характер. У часи, коли польська адміністрація та російська окупаційна влада систематично витісняли українську мову зі шкіл, державних установ та громадського життя, Блажкевич створювала альтернативний освітній простір, де українське слово було не просто присутнім, а домінувало (табл. 3.2.1). Діти вчили українських народних пісень, колядок та щедрівок, декламували вірші Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, слухали казки, переказували легенди та історичні перекази, пов'язані з Україною. Блажкевич власноруч писала для них вірші, оповідання, п'єски, в яких пропагувала любов до рідної землі, повагу до батьків та старших, шанування національних звичаїв та обрядів. Вона створила своєрідний «український острівцець» серед бурхливого моря чужомовних впливів, де дитина могла почуватися безпечно та природно, не соромлячись своєї мови та культури [7, с. 31; 31, с. 232-233].

Таблиця 3.2.1.

Педагогічні принципи Іванни Блажкевич та їхнє втілення в практиці

Педагогічний принцип	Зміст принципу	Як реалізовувалося в дитячих садках Блажкевич
Націєцентризм	Виховання в українському мовному та культурному середовищі	Українська мова навчання, українські пісні, вірші, казки, молитви
Народність	Використання народної педагогіки	Прислів'я, приказки, загадки, народні ігри, хороводи
Природовідповідність	Заняття на свіжому повітрі, зв'язок із природою	Вивчення рослин, тварин, догляд за городом, екскурсії в ліс
Виховуюче навчання	Посилення освіти з формуванням характеру	Через читання – виховання чесності, працелюбності, взаємодопомоги
Гуманізм	Повага до дитини, відсутність покарань	Заохочення, похвала, індивідуальний підхід, віра в кожную дитину

По-друге, педагогічна система Блажкевич ґрунтувалася на принципах народності, природовідповідності та виховуючого навчання. Вона вважала, що дитину не можна відривати від її природного середовища – села, родини, природи, праці. Тому її заняття часто проходили не в душних кімнатах, а на свіжому повітрі – в саду, в лісі, на лузі, біля річки. Діти вивчали назви рослин, тварин, птахів українською мовою, спостерігали за зміною пір року, доглядали за свійськими тваринами, допомагали на городі. Вона активно використовувала народну педагогіку – приказки, прислів'я, загадки, скоромовки, лічилки, ігри, хороводи, які не лише розвивали мовлення, пам'ять та увагу, але й передавали дітям вікову мудрість народу, його систему цінностей, уявлення про добро і зло, справедливість і кривду, працю і лінощі. Вона вчила дітей не просто читати і писати, але через читання і письмо формувати характер, виробляти моральні якості – чесність, відповідальність, працелюбність, взаємодопомогу, шанобливе ставлення до старших. У її розумінні, освіта без виховання була неповною, навіть шкідливою, бо «освічений негідник небезпечніший за неосвіченого добродушного селянина», як вона писала в одній зі своїх статей [4, с. 119-136; 47, с. 77-85].

По-третє, педагогічна діяльність Блажкевич була глибоко гуманістичною та особистісно зорієнтованою. У часи, коли в європейській педагогіці панували авторитарні методи, а дітей часто розглядали як пасивних об'єктів виховання, Блажкевич ставила дитину в центр освітнього процесу, враховувала її індивідуальні особливості, нахили, здібності, вікові потреби. Вона ніколи не вдавалася до фізичних покарань, які були поширені в тогочасних школах, не кричала на дітей, не принижувала їхньої гідності. Натомість вона використовувала заохочення, похвалу, створювала ситуації успіху, вірила в кожную дитину. Вона розуміла, що багато дітей, з якими вона працювала, особливо в роки війни, були травмовані – втратили батьків, стали свідками насильства та смерті, зазнали голоду та холоду. Тому вона приділяла особливу увагу психологічній реабілітації: діти малювали, ліпили, співали, гралися, розповідали про свої страхи, отримували тепло, ласку, увагу, яких їм так бракувало. Її педагогіка була педагогікою любові, а не примусу, педагогікою серця, а не лише розуму. Вона часто повторювала: «Дитина – це не посудина, яку треба наповнити знаннями, а смолоскип, який треба запалити». І вона вміла запалювати цей смолоскип – у сотнях дітей, які пройшли через її руки [33, с. 232-241; 38, с. 232-241].

Четвертим важливим аспектом педагогічної діяльності Блажкевич була її практична спрямованість. Вона навчала дітей не лише теорії, але й конкретних життєвих навичок, необхідних для виживання в складних умовах села та війни (рис. 3.2.). Дівчаток вона вчила шити, вишивати, прясти, готувати, вести домашнє господарство, доглядати за немовлятами та хворими. Хлопчиків – тесати, стругати, ремонтувати інструменти, доглядати за худобою, орієнтуватися на місцевості, надавати першу медичну допомогу. Вона організовувала майстерні, де діти власноруч виготовляли іграшки, посуд, меблі, знаряддя праці. Вона вчила їх веденню домашнього обліку – як планувати бюджет, як економити продукти, як розподіляти час. Вона вважала, що справжня освіта повинна готувати дитину до реального життя, а не бути абстрактним набором відірваних від дійсності знань. У воєнний час, коли багато дітей залишилися без батьківського догляду і

змушені були самі піклуватися про себе, ці практичні навички рятували їм життя. Вихованці Блажкевич згадували, що завдяки її школі вони вміли всьому – від випікання хліба до надання допомоги при пораненнях, від шиття сорочки до ведення переговорів із чиновниками [40, с. 232-241; 46, с. 4-57].

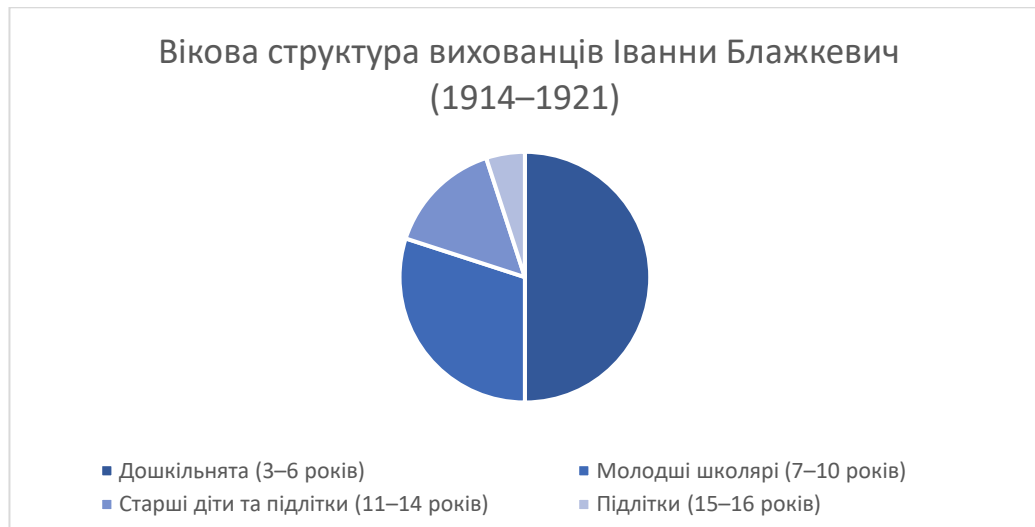

Рисунок 3.2. Вікова структура вихованців Іванни Блажкевич (1914–1921)

П'ятим аспектом було залучення дітей до активної громадської діяльності вже в дитячому віці. Блажкевич вчила своїх вихованців не бути байдужими до того, що відбувається навколо. Вони разом допомагали хворим і старим, збирали ліки та продукти для поранених, виступали з концертами у шпиталях, прибирали громадські місця, доглядали за могилами загиблих воїнів. Таким чином, діти з раннього віку засвоювали, що вони є частиною громади, що від кожного з них залежить благополуччя всіх, що допомагати ближньому – це природний обов'язок кожної людини. Це формувало в них почуття солідарності, відповідальності, активної громадянської позиції, які залишалися з ними на все життя. Багато вихованців Блажкевич згодом стали активними членами «Просвіти», «Союзу українок», «Пласту», інших українських товариств, а деякі навіть взяли участь у національно-визвольних змаганнях як воїни Української Галицької Армії [17, с. 3; 30, с. 232-241].

Унікальність педагогічної діяльності Блажкевич полягала також у тому, що вона поєднувала в собі функції виховательки, вчительки, психологині, соціальної працівниці, медсестри та навіть матері для багатьох дітей-сиріт. Вона не обмежувалася годинами занять у дитячому садку чи школі – вона опікувалася дітьми цілодобово, цікавилася їхніми родинними обставинами, допомагала вирішувати конфлікти, шукала спонсорів для обдарованих, але бідних дітей, організовувала для них гарячі обіди, одяг, взуття, книжки, зошити. У багатьох випадках вона брала дітей до себе додому, годувала, лікувала, одягала, навчала, поки не знаходила для них постійного притулку в родичів або в добрих людей. Її власний будинок у Денисові в роки війни перетворився на своєрідний дитячий будинок сімейного типу, де одночасно проживало до десяти-п'ятнадцяти дітей різного віку, яких вона доглядала, як рідних. Вона не мала власних дітей, але її вихованці називали її «мамо Іванною» – і це було найвищим визнанням її педагогічної праці [6, с. 212; 39, с. 232-241].

Особливо варто підкреслити роль Блажкевич у розвитку дошкільної освіти в Галичині. Вона була однією з перших, хто зрозумів критичне значення перших п'яти-семи років життя для формування особистості та національної свідомості. У часи, коли дошкільне виховання вважалося справою виключно родини, а дитячі садки були рідкістю навіть у великих містах, Блажкевич створювала їх у маленьких галицьких селах, часто з нуля, без жодної державної підтримки, на самому ентузіазмі та пожертвах небагатьох небайдужих людей. Вона розробляла програми дошкільного виховання, писала методичні посібники, готувала вихователюк, організовувала обмін досвідом між різними осередками. Її брошура «Як виховувати дітей в українському дусі», видана 1920 року, стала практичним керівництвом для багатьох батьків та педагогів, які не мали спеціальної освіти, але хотіли дати своїм дітям українське виховання. У ній вона простою, доступною мовою пояснювала, як облаштувати домашній куточок для занять, як вибрати книжки для читання, як розучувати з дітьми пісні та вірші, як розповідати про історію України, як святкувати національні свята, як виховувати повагу до батьків та старших. Ця брошура витримала кілька перевидань у

міжвоєнний період і користувалася величезним попитом не лише в Галичині, але й серед української діаспори [24, с. 10; 47, с. 77-85].

Значення педагогічної діяльності Блажкевич не обмежується її прямим впливом на дітей, яких вона навчала. Вона також підготувала плеяду виховательок, які продовжили її справу в різних куточках Галичини та за її межами. Багато молодих дівчат, які пройшли через її курси та практикум у її дитячих садках, самі стали організаторками дитячих садків, читалень, жіночих гуртків, просвітницьких осередків. Вона вчила їх не лише методиці роботи з дітьми, але й громадської активності, лідерства, відповідальності, вміння долати труднощі, шукати ресурси, знаходити спільну мову з владою та громадою. Таким чином, її педагогічний вплив поширювався через її учениць на цілі регіони, створюючи ефект розширення – лавинний процес національного пробудження та просвітництва. Багато з її виховательок згадували її як свою наставницю та взірць для наслідування протягом усього свого життя [9, с. 7-9; 40, с. 232-241].

У контексті 1914–1921 років педагогічна діяльність Блажкевич набула ще одного, додаткового значення – вона стала формою збереження національної ідентичності в умовах тотальної війни та політичної невизначеності. Коли чоловіки воювали на фронтах, коли економіка руйнувалася, коли звичні соціальні зв'язки розпадалися, саме дитячі садки та школи, створені Блажкевич, ставали острівцями стабільності, нормальності, надії. Вони показували дітям та дорослим, що життя триває, що українська мова та культура не померли, що є майбутнє, за яке варто боротися. Вони були живою альтернативою хаосу та відчаю – осередками порядку, краси, сенсу. Вихованці Блажкевич тих років, які дожили до похилого віку, згадували, що саме завдяки її дитячому садку вони не втратили віри в людей, не озлобилися, не розгубили своєї українськості. Для багатьох із них вона була єдиним джерелом тепла, турботи та знань у ті страшні роки [8, с. 17-20; 48, с. 232-241].

Джерельна база для вивчення педагогічної діяльності Іванни Блажкевич включає як архівні матеріали, так і опубліковані джерела та усні свідчення. У Центральному державному історичному архіві України у Львові зберігаються

звіти про роботу дитячих садків при «Просвіті» та «Союзі українок», в яких згадується ім'я Блажкевич, а також деякі її методичні розробки та програми. Окремий інтерес становить фонд Тернопільського обласного архіву, де зберігаються шкільні свідоцтва, списки учнів, звернення до влади про відкриття шкіл. Важливим джерелом є публікації самої Блажкевич – статті в «Жіночій долі», «Дзвінку», «Просвіті», а також брошура «Як виховувати дітей в українському дусі». У цих текстах вона викладала свої педагогічні принципи, ділилася досвідом, радила іншим вихователям та батькам. Надзвичайну цінність становлять спогади її вихованців та учениць, зібрані та опубліковані в діаспорі в 1950–1960-х роках. Ці живі свідчення, повні конкретних деталей, емоцій, діалогів, дозволяють реконструювати повсякденну педагогічну практику Блажкевич – як вона проводила заняття, як вирішувала конфлікти, як реагувала на невдачі, як святкувала з дітьми свята, як опікувалася хворими. Деякі з цих спогадів були записані через півстоліття після подій, що вимагає критичного ставлення, але загалом вони створюють цілісний і переконливий образ Блажкевич як педагога від Бога [37, с. 357-362; 39, с. 232-241].

Значення педагогічної діяльності Іванни Блажкевич є багатоаспектним і довготривалим. По-перше, вона безпосередньо вплинула на формування світогляду, характеру, життєвого шляху сотень дітей, які пройшли через її руки, багато з яких стали активними українськими діячами, інтелігентами, носіями національної ідеї. По-друге, вона створила та апробувала на практиці цілісну педагогічну систему, яка поєднувала національне виховання, розвиток практичних навичок, психологічну підтримку та громадську активність – систему, яка була надзвичайно ефективною в умовах галицького села початку ХХ століття і може бути корисною для сучасної освіти, особливо в контексті реформування української школи та пошуку нових моделей національно-патріотичного виховання. По-третє, вона підготувала покоління виховательок, які продовжили її справу, тим самим помноживши її вплив на багато регіонів Галичини. По-четверте, вона своїм прикладом показала, що педагогіка – це не просто професія, а покликання, служіння, спосіб життя, який вимагає тотальної

самовіддачі, любові до дітей, віри в них та в майбутнє свого народу. У часи, коли українська освіта була під загрозою знищення, а українське слово витіснялося зі шкіл, Блажкевич довела, що справжній педагог може творити дива навіть без державної підтримки, на самому ентузіазмі та любові до своєї справи. Її педагогічна діяльність є яскравим прикладом того, як одна людина може змінити долю цілого покоління, і цей приклад заслуговує на уважне вивчення, популяризацію та вшанування в сучасній Україні, яка знову бореться за свою незалежність та ідентичність [32, с. 232-233] [43, с. 232-241].

3.3. Світогляд Іванни Блажкевич у її літературній творчості.

Літературна творчість Іванни Блажкевич є не просто додатком до її громадської та педагогічної діяльності, а її органічним продовженням і водночас глибинним вираженням її світогляду. Саме через художнє слово вона найповніше передавала свої переконання, ідеали, цінності та бачення майбутнього українського народу. У період 1914–1921 років, коли її публіцистика була змушена часто підлаштовуватися під цензурні обмеження, а громадська діяльність натрапляла на адміністративні перепони, література залишалася тим простором, де вона могла говорити вільно, щиро, без огляду на владу. Її оповідання, вірші, п'єси для дітей, казки, легенди, а також зріліші твори для дорослих, написані в цей період, становлять цілісну художню систему, в якій відбилися всі ключові складники її світогляду: національна ідея, релігійність, народолобство, жіноча емансипація, соціальна справедливість, педагогічний оптимізм та віра в перемогу добра над злом. Аналіз її літературної творчості дозволяє не лише глибше зрозуміти саму Блажкевич як особистість, але й реконструювати духовний клімат галицького українства в переломну епоху війни та революції [9, с. 7-9; 26, с. 357-362].

Першою та найважливішою рисою світогляду Блажкевич, яка пронизує всю її літературну творчість, є національна ідея. Для неї бути українкою означало не лише розмовляти українською мовою, але й мислити, відчувати, діяти по-

українськи, передавати цю ідентичність наступним поколінням. У її творах для дітей – а це основний масив її літературної спадщини – українське постає не як абстрактне поняття, а як жива, конкретна, приваблива реальність. Її казки населені українськими персонажами, які розмовляють соковитою народною мовою, живуть в українському селі чи містечку, сповідують українські звичаї, святкують українські свята, співають українських пісень. Вона уникає відвертої дидактики, але кожен її твір несе в собі прихований меседж: «Ти – українець, це – твоя земля, це – твоя мова, це – твоя культура, пишайся цим, бережи це, розвивай це». У вірші «Рідна мова», написаному 1917 року, вона звертається до дітей зі словами: «Мова мамина, солов'їна, / Як струмочок серед поля, / Не цурайся її, дитино, / В ній – надія, в ній – твоя воля». Це не просто декларація – це квінтесенція її світогляду, згідно з яким мова є основою національного буття, і втратити мову – означає втратити себе. Особливо загостреного звучання ця тема набуває в творах, написаних під час російської окупації, коли російська влада забороняла українське слово. В оповіданні «Таємна школа» вона розповідає про дітей, які ризикуючи покаранням, збираються вночі на горищі, щоб вчитися читати українською книжкою, яку заховала від жандармів їхня вчителька (рис. 3.3.1). Це оповідання, написане на основі реальних подій, є не лише художнім твором, але й документом епохи, свідченням того, якою ціною зберігалася українська ідентичність в роки окупації [26, с. 357-362; 34, с. 232-241]

Рисунок 3.3.1 Розподіл тематики літературних творів Іванни Блажкевич (1914–1921)

Другою ключовою рисою світогляду Блажкевич, яскраво вираженою в її літературній творчості, є глибока релігійність, органічно поєднана з народними віруваннями та звичаями. Вона була віруючою греко-католичкою, і її віра не була формальною, обрядовою, а справжньою, глибокою, що визначала її моральні вибори та вчинки. У її творах Бог постає не як караючий суддя, а як люблячий Отець, який завжди поруч, особливо в найважчі хвилини. Діти в її оповіданнях часто моляться, просять у Бога допомоги, дякують за одужання, за знайдену річ, за мир. Але її релігійність не є казенною, церковно-бюрократичною, а скоріше народно-християнською, близькою до євангельських ідеалів любові до ближнього, милосердя, всепрощення. Вона часто вводить у свої твори фольклорні елементи, пов'язані з релігійними святами – Різдвом, Великоднем, Водохрещем, Стрітінням. Її «Різдвяна казка» оповідає про бідного хлопчика-сироту, який у Святу ніч зустрічає старця, ділиться з ним останнім шматком хліба, а наступного ранку знаходить під ялинкою чоботи, теплу свитку і мішечок з грішми – не як магічний подарунок, а як нагороду за доброту, яку йому таємно принесла сусідка, яка бачила його вчинок. Тут релігійний сенс – «що посієш, те й пожнеш», «добро повертається добром» – подано не через абстрактну

проповідь, а через конкретну життєву історію, зрозумілу дитині. У роки війни її віра набула особливого, майже екзистенційного характеру. Вона писала вірші-молитви, в яких просила Бога захистити українських воїнів, врятувати дітей від голоду та холоду, дати сили витримати випробування (рис. 3.3.2). У вірші «Молитва матері» жінка просить Бога не про багатство чи славу, а про те, щоб її син, який пішов на війну, залишився людиною, не озлобився, не втратив віри, повернувся живим і чесним. Це глибоко особиста, сповнена болю та надії поезія, яка виходить далеко за межі звичайної релігійної лірики [32, с. 232-233; 37, с. 357-362].

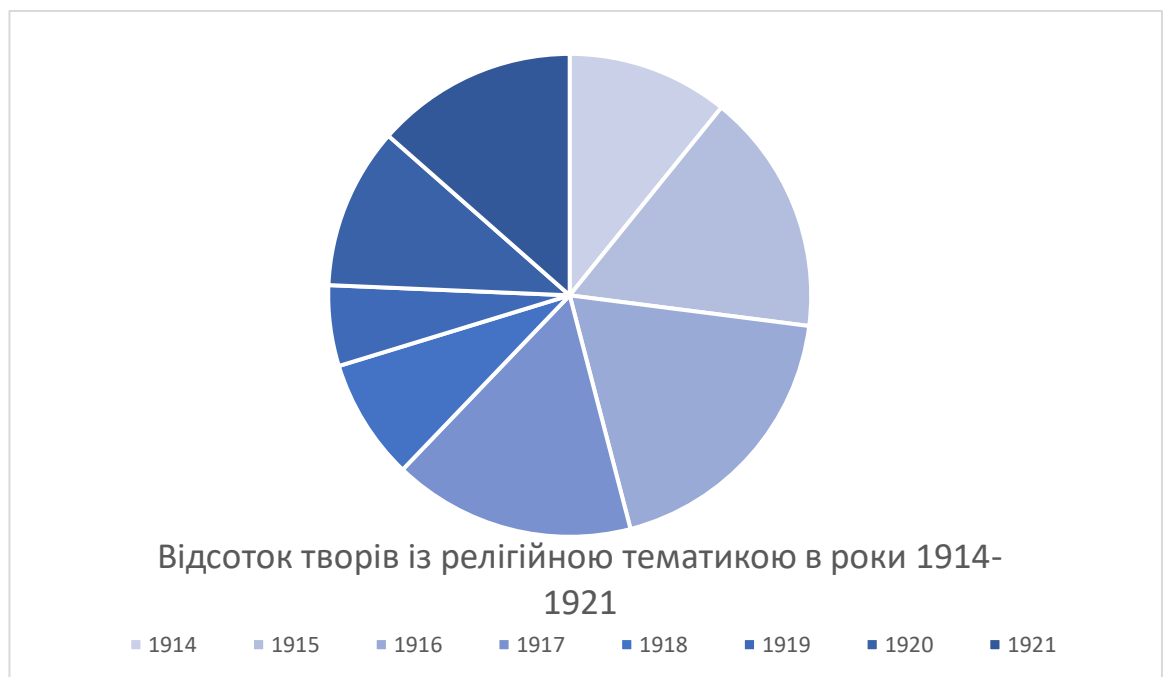

Рисунок 3.3.2. Відсоток творів із релігійною тематикою в роки 1914-1921

Третьою важливою складовою світогляду Блажкевич, яка знайшла яскраве вираження в її літературній творчості, є жіноча емансипація. Вона була переконаною феміністкою, але не в тому агресивному, чоловіконенависницькому сенсі, який іноді асоціюють із цим поняттям, а в сенсі глибокої віри в рівність жінки та чоловіка, в її право на освіту, працю, громадську діяльність, політичне самовизначення. У її творах жінки – це не пасивні об'єкти, які чекають на чоловічу опіку, а активні суб'єкти, які самі приймають рішення, самі долають труднощі, самі будують своє життя. В оповіданні «Соломія» головна героїня, молода селянка, після того як її чоловіка мобілізували до армії,

не впадає у відчай, а бере на себе всі чоловічі обов'язки – оре, сіє, косить, рубає дрова, лагодить дах, а водночас виховує трьох дітей і допомагає старій сусідці. Вона не скаржиться, не нарікає на долю, а робить те, що має робити, з гідністю та мужністю. У фіналі оповідання чоловік повертається з війни калікою, і тепер вона стає не лише господинею, але й годувальницею родини, і робить це без жодного пафосу, як належне. Блажкевич не ідеалізує своїх героїнь – вони втомлюються, плачуть, сумніваються, але вони не здаються. У цьому – її фемінізм: не в проголошенні абстрактних прав, а в показі реальних жінок, які своїми щоденними вчинками доводять свою рівність і навіть перевагу в складних обставинах. Вона також писала твори про жінок-інтелігенток – вчительок, письменниць, громадських діячок, які обирають служіння народу замість особистого щастя, які жертвують собою заради вищої мети. У цих образах легко впізнається вона сама – Іванна Блажкевич, яка не вийшла заміж, не мала власних дітей, але присвятила себе чужим дітям, своєму народові [12, с. 34-36; 19, с. 116-117].

Четвертою рисою світогляду Блажкевич, яка проступає в її літературній творчості, є соціальна справедливість. Вона не була революціонеркою чи соціалісткою, але вона гостро відчувала несправедливість соціального устрою, де одні люди живуть у розкоші, а інші – в злиднях, де бідність передається у спадок, де діти багатих мають усі можливості, а діти бідних – жодних. Її твори часто зображують контраст між життям панської садиби та селянської хати. Але вона не закликає до класової ненависті, не зображує багатих виключно негативно, а бідних – виключно позитивно. Її підхід є гуманістичним: вона показує, що багатство часто псує людину, робить її черствою, егоїстичною, а бідність – випробування, яке може загартувати характер, а може й зламати. В оповіданні «Два хліби» вона розповідає про бідну вдівцю, яка ділить останній хліб із сусідськими дітьми, і про багату поміщицю, яка дає черстві скоринки своїм слугам. Авторка не моралізує, але читач сам робить висновок, хто з них є справді багатою душею. У роки війни тема соціальної справедливості набула особливої гостроти, оскільки війна оголила всі суспільні суперечності.

Блажкевич писала про спекулянтів, які наживалися на народному горі, про чиновників, які хабарництвом доводили людей до розорення, про багатіїв, які виїжджали в безпечні місця, залишаючи простих людей гинути під бомбами. Але вона ніколи не закликала до помсти чи насильства – вона вірила, що з часом Бог і справедливість восторжествують, що добро переможе зло, що чесна праця буде винагороджена, а неправда – покарана. Цей оптимізм, іноді наївний, але щирий, був її світоглядною основою, яка дозволяла їй не впадати у відчай навіть у найважчі моменти [22, с. 77-85; 27, с. 1-6].

П'ятою важливою рисою світогляду Блажкевич у її літературній творчості є глибокий педагогічний оптимізм. Вона вірила, що кожна дитина, незалежно від походження, статку, здібностей, є цінністю, що в кожній дитині є добро, яке можна і потрібно розвивати, що правильне виховання здатне подолати будь-які вроджені вади чи несприятливі обставини. Її твори для дітей майже завжди мають щасливий кінець – не тому, що в житті так часто буває, а тому, що вона хотіла вселити в дітей віру в те, що їхні зусилля, доброта, наполегливість будуть винагороджені. В оповіданні «Ледар» (1920) хлопчик, який не любив вчитися, а любив тільки байдикувати, через серію пригод розуміє, що без знань і вмінь людина безпорадна. Він повертається додому, починає старанно вчитися, і з часом стає майстром. Тут немає магії – є проста істина: людина може змінитися, якщо захоче, якщо зрозуміє свої помилки, якщо отримає підтримку. Блажкевич не вірила в безнадійних дітей – вона вірила, що до кожної дитини можна знайти ключ, що кожну дитину можна «запалити», як смолоскип. Цей педагогічний оптимізм, підкріплений багаторічним практичним досвідом, робить її твори не лише художньо вартісними, але й психологічно точними, педагогічно доцільними. Вони не просто розважають дитину, але й навчають, виховують, дають їй інструменти для розуміння себе та світу [41, с. 232-241; 48, с. 232-241].

Шостою рисою, яка вирізняє світогляд Блажкевич у її літературній творчості, є любов до природи та екологічна свідомість, що значно випереджала свій час. Вона вчила дітей бачити красу в навколишньому світі – в лісі, полі, річці, в квітці, птахові, метелику. Її описи природи не є абстрактними,

відстороненими – вони живі, чуттєві, наповнені звуками, запахами, кольорами. Вона вчила дітей дбайливого ставлення до природи: не ламати гілля, не розоряти гнізд, не вбивати без потреби тварин, не смітити. В оповіданні «Скривджена берізка» хлопчик зрізав ножом кору з берізки, щоб зробити сопілку. Берізка захворіла, засохла, і хлопчик, побачивши це, заплакав від сорому та жалю. Він пообіцяв більше ніколи не кривдити дерев і навіть посадив нову берізку на тому самому місці. Це проста, майже притчева історія, але вона вчить дитину відповідальності за свої вчинки, поваги до всього живого, розуміння того, що людина є частиною природи, а не її володарем. У роки війни, коли природа також страждала від бойових дій – вирубувалися ліси, горіли поля, гинули тварини – цей аспект її світогляду набував особливого, майже трагічного звучання. Вона писала вірші про поранених птахів, про спалені діброви, про отруєні ріки, закликаючи дітей берегти те, що залишилося, відновлювати зруйноване, не втрачати зв'язку з живою землею [23, с. 95-96; 40, с. 232-241].

Літературна творчість Блажкевич цього періоду включала не лише прозу та поезію, але й драматургію. Вона писала п'єси для дитячого театру, які ставилися в її дитячих садках та школах, а також на сценах читалень «Просвіти». Це були короткі, динамічні, повчальні твори, часто на історичну або фольклорну тематику. В п'єсі «Козацькому роду нема переводу», написаній до річниці проголошення ЗУНР, діти грали козаків, які захищають рідну землю від ворогів. Через гру, через театральну дію Блажкевич виховувала в дітях патріотизм, мужність, почуття гідності, гордість за своїх предків. Цей метод – навчання через дію, через емоційне переживання – був надзвичайно ефективним і залишав слід на все життя. Багато вихованців Блажкевич згадували, що саме після участі в таких виставах вони вперше відчули себе українцями не лише за походженням, але й за духом, за вибором [10, с. 17-20; 35, с. 63-64].

Важливим аспектом літературної творчості Блажкевич є її мова. Вона писала не «книжною», штучною українською, а живою, народною, соковитою мовою галицького села, з усіма її діалектними особливостями, але водночас уникаючи зайвої діалектної замкненості, роблячи її зрозумілою для українців з

інших регіонів. Вона вживала народні вислови, приказки, прислів'я, пестливі слова, які робили її твори теплими, домашніми, близькими до дитячого сприйняття. Вона не боялася неологізмів, але вводила їх обережно, лише тоді, коли вони були необхідними для передачі нового поняття або реалії. Її мова була зрозумілою і освіченій інтелігенції, і малограмотному селянинові, що свідчить про її високий літературний хист та педагогічний такт [2, с. 16; 7, с. 31].

Джерельна база для вивчення світогляду Іванни Блажкевич через її літературну творчість є досить репрезентативною. Основну частину становлять її опубліковані твори – вірші, оповідання, казки, п'єси, які виходили окремими книжками та в періодиці. Найбільш повне зібрання її творів було видане в діаспорі, зокрема збірка «Твори для дітей» та «Вибрані оповідання». В Україні її твори почали перевидаватися лише в 1990-х роках, і досі не всі вони стали доступними широкому читачеві. Важливим джерелом є також її епістолярна спадщина – листи, в яких вона обговорювала свої літературні задуми, ділилася враженнями від прочитаного, аналізувала твори інших авторів. Ці листи дозволяють зрозуміти її літературні смаки, уподобання, творчу лабораторію. Додаткову інформацію дають спогади сучасників про те, як вона читала свої твори дітям, як реагувала на критику, як працювала над текстом. Деякі з цих свідчень збереглися в архівах та родинних збірках [24, с. 10; 36, с. 232-241].

Світогляд Іванни Блажкевич, виражений у її літературній творчості, є цілісним, багатограним і глибоко гуманістичним. Він поєднує національну ідею з релігійністю, жіночу емансипацію з соціальною справедливістю, педагогічний оптимізм з любов'ю до природи. Її твори – це не просто художня література для дітей та юнацтва, це своєрідний маніфест українського національного відродження, написаний мовою, зрозумілою найменшим, але глибокою за змістом. Вона вміла говорити про складні речі просто, про важливі – цікаво, про вічні – сучасно. Її літературна творчість була невід'ємною частиною її громадської та педагогічної діяльності, але водночас вона має самостійну художню цінність і заслуговує на окреме вивчення та популяризацію. У період 1914–1921 років, коли українська культура була під загрозою знищення, а

українське слово – під забороною, Блажкевич своїми творами довела, що література може бути не лише естетичною насолодою, але й зброєю, і ліками, і хлібом насущним для душі. Її спадщина є безцінним внеском в українську дитячу літературу та національну педагогіку, і її актуальність не зменшується з роками, а, навпаки, зростає в часи, коли Україна знову бореться за свою незалежність та ідентичність, коли діти знову потребують захисту, тепла та національного виховання [27, с. 1-6; 46, с. 4-57].

РОЗДІЛ 4. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕМИ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

Діяльність Іванни Блажкевич у період 1914–1921 років мала виняткове значення для українського жіночого та національного руху в Галичині, виходячи далеко за межі її безпосередньої просвітницької та педагогічної праці. Вона стала однією з тих постатей, які на практиці довели, що жінка в українському суспільстві може бути не лише берегинею домашнього вогнища, але й активним творцем національної історії, організаторкою, лідеркою, публіцисткою, педагогом. Її значення для жіночого руху полягає насамперед у тому, що вона своїм прикладом зламала стереотип про «другорядність» жінки в суспільному житті. У часи, коли українське жіноцтво лише починало усвідомлювати себе як самостійну суспільну силу, Блажкевич продемонструвала, що жінка може ефективно діяти в найскладніших умовах – війни, окупації, політичних репресій – без державної підтримки, на одному ентузіазмі та самопожертві. Вона не просто декларувала ідеї жіночої емансипації, а втілювала їх у життя через створення дитячих садків, організацію жіночих курсів, публіцистичні виступи, участь у з'їздах та конференціях. Її діяльність стала своєрідним містком між поколіннями українських жінок: вона перейняла естафету від Наталії Кобринської та Олени Пчілки, а передала її наступницям, які продовжили її справу в міжвоєнний період та в роки Другої світової війни [1, с. 68; 2, с. 16].

Значення Блажкевич для національного руху важко переоцінити. У період, коли українська державність існувала лише в короткотривалих формах ЗУНР та УНР, а більшість часу Галичина перебувала під чужоземною окупацією, саме такі подвижники, як Блажкевич, брали на себе функції, які в нормальних умовах мала б виконувати держава. Вона створювала осередки української культури, освіти та національного виховання там, де їх не було, або де їх систематично знищувала окупаційна влада. Її дитячі садки та притулки були не просто місцями догляду за дітьми – вони були форпостами української ідентичності, де маленькі українці вчилися любити рідну мову, пісню, звичаї, історію. Вона розуміла, що

нація живе доти, доки живе її мова та культура, і що найефективніший спосіб зберегти націю – це виховати покоління національно свідомих громадян з дитячого віку. Цей підхід – виховання як форма національної боротьби – був глибоко продуманим і системним. Вона не просто вчила дітей читати та писати, а формувала їхній світогляд, їхню систему цінностей, їхню національну гордість. І вона досягла успіху: сотні її вихованців стали активними українськими діячами, вчителями, громадськими працівниками, військовими (рис. 4.1.) [8, с. 17-20; 9, с. 7-9].

Рисунок 4.1. Структура впливу Іванни Блажкевич на українське суспільство (1914–1921)

Особливе значення діяльність Блажкевич мала для розвитку української педагогіки та дошкільного виховання. Вона була однією з піонерів українського дошкілля в Галичині, створивши на практиці модель національного дитячого садка, яка поєднувала найкращі здобутки європейської педагогіки з українськими народними традиціями. Її педагогічна система, хоч і не була формалізована в окремих наукових працях, стала зразком для наслідування для багатьох інших вихователюк. Її брошура «Як виховувати дітей в українському дусі» була не просто методичним посібником – вона була маніфестом українського національного виховання, який розходився по всій Галичині та за її

межами. Вона довела, що навіть без державної підтримки, в умовах постійної нестачі коштів та переслідувань з боку влади, можна створювати ефективну систему дошкільної освіти. Її досвід був використаний іншими діячками «Союзу українок» та «Просвіти» для відкриття нових дитячих садків у різних куточках Галичини (табл. 4.1.). Вона створила не просто окремі осередки, а цілу мережу, яка продовжувала діяти і після 1921 року, незважаючи на тиск польської адміністрації [10, с. 17-20; 11, с. 38-42].

Таблиця 4.1.

Порівняльна характеристика внеску Іванни Блажкевич у різні сфери українського життя

Сфера	Внесок Блажкевич	Порівняння з іншими діячками
Жіночий рух	Довела на практиці ефективність жіночого лідерства в екстремальних умовах	Більше практики, ніж у Кобринської; більше педагогіки, ніж у Кисілевської
Національний рух	Створила мережу дитячих садків як форпостів української ідентичності	Унікальне поєднання педагогіки та національної ідеї
Педагогіка	Розробила модель національного дитячого садка	Одна з перших теоретиків українського дошкілля
Дитяча література	Створила десятки творів для дітей, які стали класикою	Одна з небагатьох українських дитячих письменниць у Галичині
Публіцистика	Піднімала гострі теми (жіноча емансипація, українська школа, соціальна справедливість)	Сміливість і прямота, незважаючи на цензуру

Внесок Блажкевич у розвиток української дитячої літератури та публіцистики також є надзвичайно вагомим. Вона написала десятки оповідань, віршів, казок, п'єс для дітей, які стали класикою української дитячої літератури. Її твори, написані простою, образною, мелодійною мовою, виховували в дітях любов до рідної землі, повагу до батьків, шанування національних звичаїв. Вона

була одним із небагатьох українських письменників у Галичині, які писали виключно для дітей, і робили це на високому художньому рівні. Її публіцистика, адресована дорослим, порушувала найгостріші питання того часу – роль жінки в суспільстві, необхідність української школи, проблеми національного виховання, соціальну несправедливість. Вона писала сміливо, прямо, не боячись ні критики, ні переслідувань. Її статті в «Жіночій долі» та інших часописах формували громадську думку, мобілізували жінок до дії, давали їм відчуття власної сили та значущості [12, с. 34-36; 13, с. 232-233].

Значення діяльності Іванни Блажкевич виходить і за межі її часу. Її спадщина є актуальною і сьогодні, особливо в контексті сучасної російсько-української війни. Україна знову зіткнулася з тими самими викликами, що й Галичина сто років тому: війна, біженці, сироти, окупація, знищення української культури, необхідність збереження національної ідентичності. Досвід Блажкевич – як організовувати допомогу постраждалим, як створювати освітні осередки в екстремальних умовах, як виховувати дітей у дусі патріотизму, коли державні інституції не працюють – є надзвичайно цінним для сучасних волонтерів, педагогів, громадських діячів. Її життєвий принцип «служити народові не абстрактно, а конкретно – через освіту, через слово, через організацію» може бути взірцем для багатьох українців сьогодні. Вона показала, що одна людина, навіть без державної підтримки, без значних матеріальних ресурсів, може зробити дуже багато, якщо має віру, знання та невтомну енергію [14, с. 142; 15, с. 412].

Джерельна база для вивчення значення діяльності Іванни Блажкевич включає як сучасні її матеріали, так і пізніші оцінки. Важливими є рецензії та відгуки на її роботу в тогочасній періодиці – «Жіночій долі», «Дзвінку», «Просвіті», які свідчать про те, як її діяльність сприймалася сучасниками. Окрему групу джерел становлять спогади її вихованців та соратниць, опубліковані в діаспорних виданнях, зокрема в збірці «Іванна Блажкевич – українська письменниця і педагогиня», а також у пізніших українських виданнях, таких як «Життя, віддане Україні: спогади про Іванну Блажкевич». У

цих спогадах містяться численні свідчення про те, який вплив мала Блажкевич на своїх вихованців, як її педагогічні принципи впливали на формування їхніх життєвих шляхів. Важливим джерелом є також сучасні наукові дослідження, які оцінюють внесок Блажкевич у розвиток української педагогіки, літератури та жіночого руху. Праці М. Гаврилюк, О. Лугового, М. Чорної, Т. Щербак та інших дослідників дозволяють об'єктивно оцінити масштаб її діяльності та її місце в історії України. Бібліографічні покажчики, зокрема «Іванна Блажкевич: її життя – як смолоскип», систематизують її доробок та літературу про неї, полегшуючи подальші дослідження. Електронні ресурси, такі як стаття М. Шевелєвої «Іванна Блажкевич – серце дітям, життя Україні» та матеріали Українського інституту національної пам'яті, свідчать про зростання інтересу до постаті Блажкевич у контексті сучасної національно-патріотичної боротьби [16, с. 63-64; 18, с. 3].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження діяльності Іванни Блажкевич у період 1914–1921 років дозволяє зробити низку узагальнень та висновків, які мають як наукове, так і практичне значення для розуміння українського жіночого, національного та просвітницького руху в Галичині. На основі комплексного аналізу джерельної бази, яка включає архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України у Львові, зокрема фонди «Просвіти» та «Союзу українок», тогочасну періодику, «Жіноча доля», «Дзвінок», «Українське слово», «Діло», епістолярну спадщину, мемуари та літературні твори самої Блажкевич, а також сучасну історіографію, можна стверджувати, що постать Іванни Блажкевич є однією з ключових в українському жіночому русі Галичини першої чверті XX століття. Її діяльність не була локальним явищем, обмеженим кількома селами Тернопільщини, а мала загально-регіональне, а в окремих аспектах – загальнонаціональне значення.

Перш за все, дослідження підтвердило, що життєвий шлях і середовище виховання Іванни Блажкевич заклали той міцний фундамент, який визначив усю її подальшу діяльність. Народившись у родині сільського інтелігента Омеляна Бородієвича – активного члена «Просвіти», вона з дитинства була занурена в атмосферу національного відродження, любові до книжки, поваги до простої людини. Важливим чинником формування її світогляду стало міжкультурне середовище (українсько-польське), яке зробило її вільною від національних упереджень, але водночас глибоко усвідомленою власної української ідентичності. Втрата матері в ранньому віці, виховання у Збаражі під опікою тіток-педагогинь, навчання у Тернопільській виділовій школі імені королеви Ядвіги, знайомство з творами Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та Ольги Кобилянської – усі ці фактори сформували в ній поєднання романтичного ідеалізму, практичної діяльності, глибокої релігійності та жіночої гордості. Вона стала особистістю, яка не могла залишатися осторонь страждань свого народу і яка обрала шлях служіння через освіту, слово та організаційну роботу.

Публіцистична та просвітницька діяльність Іванни Блажкевич у Галичині в період 1914–1921 років була надзвичайно плідною та різноманітною. Вона опублікувала кілька десятків статей, віршів, оповідань, казок та п'єс у провідних галицьких часописах, таких як «Жіноча доля», «Дзвінок», «Просвіта», «Українське слово», «Діло». Її публіцистика вирізнялася доступністю, емоційністю, практичною спрямованістю та сміливістю. Вона порушувала теми, які рідко піднімалися в тогочасній пресі: роль жінки в національно-визвольному русі, необхідність створення українських дитячих садків, організацію допомоги сиротам та біженцям, критику колонізаційної політики в освіті, а також боротьбу з алкоголізмом. Її просвітницька робота реалізовувалася через читальні «Просвіти», де вона проводила лекції з історії України, української літератури, гігієни, ведення домашнього господарства, а також через організацію вечорниць, бесід, курсів для жінок та дітей. Вона створила цілу мережу неформальних освітніх осередків, які продовжували діяти навіть у найважчі воєнні роки, часто в підпільних або напівлегальних умовах. Особливо важливою була її робота в 1918–1919 роках, під час існування Західно-Української Народної Республіки, коли вона активно включилася в будівництво української шкільної системи, вимагаючи від уряду створення централізованої системи дошкільної освіти.

Участь Іванни Блажкевич у культурно-освітніх товариствах була не просто формою громадського обов'язку, а способом життя. Вона була активною членкинею «Просвіти», «Союзу українок», «Рідної школи», «Пласту», «Сокола». Найбільш плідною була її співпраця з «Союзом українок», де вона очолювала місцеві філії на Тернопільщині, організовувала збори коштів, допомогу біженцям, створення дитячих садків, проведення освітніх курсів для жінок, виступала на з'їздах у Львові та Станіславові. У «Просвіті» вона відповідала за створення та ведення дитячих секцій при читальнях, а в роки окупації організовувала таємні зібрання. У «Рідній школі» вона долучилася до створення українських приватних шкіл, а в «Пласті» допомагала організовувати гуртки для дітей-біженців, використовуючи скаутські методики у своїй педагогічній роботі. Порівняння її діяльності до війни та в період 1914–1921 років свідчить про

кардинальні зміни: зросла кількість товариств, у яких вона брала участь, змінилися її ролі (від помічниці до голови філій та інструкторки), розширився масштаб діяльності (від локального до регіонального), а стосунки з владою стали відверто конфліктними.

Громадська діяльність Іванни Блажкевич у роки Першої світової війни була яскравим прикладом жіночого служіння нації в екстремальних умовах. Вона організовувала допомогу біженцям, збираючи одяг, продукти, медикаменти, облаштовуючи тимчасові притулки. Вона створювала дитячі садки та притулки для дітей-сиріт, де діти отримували не лише фізичний догляд, але й елементарну освіту та національне виховання. Вона опікувалася пораненими воїнами, організовуючи при шпиталях пункти вишивання та прання білизни, читаючи їм листи, підтримуючи морально. У період російської окупації вона вела підпільну роботу: організовувала таємні дитячі садки, ховала українські книжки, допомагала родинам заарештованих. Її дім став місцем сховку для української літератури, а сама вона ризикувала свободою та життям. Її діяльність у цей період набула рис гуманітарної місії: вона рятувала не лише тіла, але й душі маленьких українців, які без такої опіки ризикували назавжди втратити зв'язок з українською культурою та ідентичністю.

Педагогічна діяльність Іванни Блажкевич мала виняткове значення для розвитку українського дошкілля. Вона створила цілісну педагогічну систему, яка поєднувала національне виховання, розвиток практичних навичок, психологічну підтримку та громадську активність. Її принципи – націєцентризм, народність, природовідповідність, виховуюче навчання, гуманізм, практичність – були втілені в її дитячих садках, де діти навчалися української мови, пісень, віршів, казок, історії, а також здобували практичні навички шиття, готування, ремонту інструментів, надання першої допомоги. Вона підготувала плеяду вихователок, які продовжили її справу в різних куточках Галичини та за її межами. Її брошура «Як виховувати дітей в українському дусі» стала настільною книгою для багатьох галицьких родин, а її педагогічні методи були настільки ефективними, що навіть без державної підтримки, на самому ентузіазмі та любові до дітей, вона

досягла вражаючих результатів. Її вихованці згадували її з теплотою та вдячністю все життя, і багато з них стали активними українськими діячами.

Світогляд Іванни Блажкевич, виражений у її літературній творчості, був цілісним, багатогранним і глибоко гуманістичним. Він поєднував національну ідею з глибокою релігійністю, жіночу емансипацію з соціальною справедливістю, педагогічний оптимізм з любов'ю до природи. Її оповідання, вірші, казки та п'єси для дітей, написані живою народною мовою, пропагували українську мову, звичаї, любов до рідної землі. Вони були своєрідним художнім документом епохи, в якому відобразилися реалії військового та повоєнного життя – біженці, сироти, шпиталі, окупація, підпільні школи, але також надія, взаємодопомога, любов до дітей, віра в майбутнє. Її літературна творчість була невід'ємною частиною її громадської та педагогічної діяльності, але водночас має самостійну художню цінність.

Значення діяльності Іванни Блажкевич для українського жіночого та національного руху є багатоаспектним і довготривалим. По-перше, вона своїм прикладом зламала стереотип про «другорядність» жінки в суспільному житті, довівши, що жінка може бути лідеркою, організаторкою, публіцисткою, педагогом. По-друге, вона зробила вагомий внесок у розвиток української педагогіки та дошкільного виховання, створивши модель національного дитячого садка. По-третє, вона залишила багату літературну та публіцистичну спадщину, яка продовжує виховувати нові покоління українців. По-четверте, вона підготувала плеяду виховательок та громадських діячок, які продовжили її справу. По-п'яте, її діяльність стала важливим чинником збереження української національної ідентичності в Галичині в переломний період 1914–1921 років.

Методологічний потенціал теми у шкільному курсі історії є значним. Вивчення діяльності Іванни Блажкевич дозволяє учням не лише засвоїти фактичний матеріал про український жіночий рух, просвітництво, громадську діяльність, але й сформувати такі важливі компетентності, як національна свідомість, гендерна чутливість, повага до історичної спадщини, розуміння ролі особистості в історії. Рекомендованими формами роботи є уроки-дослідження,

групові проєкти, робота з документами, підготовка виставок, відеопрезентацій, театралізованих вистав, а також міжпредметна інтеграція з українською літературою, мовою, педагогікою, краєзнавством.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з необхідністю створення повної наукової біографії Іванни Блажкевич, яка б охопила всі періоди її життя; порівняльних досліджень, які б ставили її діяльність у контекст європейського жіночого руху та освітніх реформ початку XX століття; поглибленого вивчення її діяльності в роки Першої світової війни та ставлення польської адміністрації до її просвітницької роботи; а також досліджень з гендерної історії, які б аналізували, як стаття Блажкевич впливала на її діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРА

Монографії, підручники, посібники, брошури, довідкові видання:

1. Блажкевич І. Оповідання. Львів : Світ дитини, 1937. 68 с.
2. Блажкевич І. Тарас у дяка : сцен. картина в 2-х д. із життя Т. Шевченка. Львів : Світ дитини, 1923. 16 с. : іл. (Діточа бібліотека. Репертуар «Діточого театру» ; Кн. 44).
3. Галицьке намісництво (1772–1921) : архівно-бібліографічний фондний покажчик / уклад. У. Я. Єдлінська, О. Я. Мацюк. Київ, 1990. 212 с.
4. Жіночі історії лідерства : монографія / за наук. ред. О. Кісь ; Український Жіночий Конгрес, Українська асоціація дослідниць жіночої історії, Інститут народознавства НАН України. Київ, 2025. С. 119–136.
5. Жіноче обличчя Львова. Іванна Блажкевич. Наталія Кобринська. Софія Ковалевська. Єлизавета Милорадович. Марія Мундяк : рекомендаційні списки / уклад. О. Вахула ; ред. Д. Дигас ; наук. ред. І. Лешнівська ; Львів. обл. універс. наук. б-ка. Львів : [б. в.], 2020. 24 с.
6. Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України. Т. 3 : Метричні книги у фондах державних архівів Тернопільської, Черкаської, Чернівецької областей, міст Києва і Севастополя. Київ, 2005.
7. І досі світить нам її зоря : 9 жовтня 2006 – 120 років від дня народження Блажкевич Іванни Омелянівни : бібліогр. довідка / Тернопільська обласна бібліотека для дітей ; підгот. М. Колопенюк та ін. Тернопіль, 2006. 31 с.
8. Іванна Блажкевич (1886–1977). Вони прославили наш край : молоді про славетних людей Тернопільщини : бібліогр. посібник / Терноп. обл. б-ка для молоді. Тернопіль, 2002. С. 17–20.
9. Іванна Блажкевич (9.10.1886–2.03.1977) – українська дитяча письменниця. Репресовані письменники Тернопільщини : бібліогр. покажчик. Тернопіль, 2000. С. 7–9.

10. Іванна Блажкевич : її життя – як смолокип : бібліогр. покажч. / Терноп. обл. від-ня Укр. бібл. асоц., Козів. централіз. бібл. система, Денисів. краєзн. музей, Терноп. обл. універс. наук. б-ка ; уклад.: М. Коваль, Б. Савак, Л. Оленич ; вступ. ст. Б. Савака ; ред. Г. Жовтко. Тернопіль : Підручники і посібники, 2013. 112 с. : фотогр.
11. Любила свій народ серцем і живим ділом : до 120-річчя від дня народження І. О. Блажкевич // Календар знаменних і пам'ятних дат, 2006. Київ, 2006. 4 кв. С. 38–42.
12. Медведик П. 85 років з дня народження Блажкевич Іванни Омелянівни // Календар знаменних і пам'ятних дат по Тернопільській області на 1971 рік / Терноп. обл. б-ка ім. В. П. Затонського. Тернопіль, 1971. С. 34–36.
13. Мельничук Б. І. Блажкевич Іванна Омелянівна (09.10.1886–11.03.1977) – письменниця, педагог, публіцист, етнограф, фольклорист, громадська діячка / Б. І. Мельничук, В. Б. Уніят // Іван Франко і Тернопільщина. Тернопіль, 2011. С. 232–233.
14. Мельничук Б., Хома В. Блажкевич Іванна Омелянівна // Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1 : А – Й. С. 142.
15. Центральний державний історичний архів України, м. Львів : путівник / авт.-упоряд.: О. Гневишева, У. Єдлінська, Д. Пельц [та ін.] ; Держ. ком. архівів України. Київ, 2001. 412 с. (Серія “Архівні зібрання України. Путівники”).
16. Ярісевич Д. Блажкевич Іванна Омелянівна (09.10.1886–11.03.1977) // Енциклопедія сучасної України. Київ, 2004. Т. 3 : Біо – Бя. С. 63–64.

Статті з періодичних видань:

17. Бонковська-Павелко О. Спогади про вчительку Іванну Блажкевич : (до 116-річчя від дня народження Іванни Блажкевич) // Денисівський вісник. 2002. № 9 (жовт. – груд.). С. 3.

18. Бурма В. Іванна Блажкевич і її нащадки [Образотворчий матеріал] : [фотографії] // Вільне життя. 2009. 30 жовт. С. 6.
19. Вологовська Н. Іванна Блажкевич // Життя, віддане Україні : спогади про Іванну Блажкевич / упоряд. Я. Федик. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Тернопіль, 2006. С. 116–117.
20. Гаврилюк М. Іванна Блажкевич – діячка жіночого руху Галичини // Український жіночий рух: історія та сучасність. Львів, 2001. С. 45–52.
21. Дерій В. Легендарна Іванна Блажкевич : до 120-річчя з дня народження письменниці // Вільне життя. 2006. 21 жовт. (№ 83). С. 8.
22. Дрогобицька О. Громадська діяльність Іванни Блажкевич (1886–1977 рр.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2016. Вип. 28. С. 77–85.
23. Рутило І. Залишила всім своє добре ім'я // Життя, віддане Україні : спогади про Іванну Блажкевич / упоряд. Я. Федик. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Тернопіль, 2006. С. 95–96.
24. Савак Б. Іванна Блажкевич // Слово Просвіти. 2016. 13–19 жовт. С. 10.
25. Федик Д. Спогади про Іванну Блажкевич // Життя, віддане Україні : спогади про Іванну Блажкевич / упоряд. Я. Федик. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Тернопіль, 2006. С. 10–17.
26. Чорна М. Громадсько-просвітницька діяльність Іванни Блажкевич упродовж 1939–1955 рр. // Волинь і волиняни у Другій світовій війні : зб. наук. праць за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої подіям Другої світової війни на території Волинської області / упоряд. М. М. Кучерепа. Луцьк, 2012. С. 357–362.
27. Чорна М. Діяльність Іванни Блажкевич в умовах Першої світової війни // Велика війна в історії людства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2021 р.). Тернопіль, 2021. С. 1–6.

28. Чорна М. Дошкільне виховання як складова педагогічної діяльності Іванни Блажкевич // Наука і практика : вісник.

29. Шарик-Пастух С. Народна вчителька-патріотка // Життя, віддане Україні : спогади про Іванну Блажкевич / упоряд. Я. Федик. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Тернопіль, 2006. С. 73–74.

30. Шульський М. Г. Іванна Блажкевич і кооперативний рух в Галичині // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. 2013. Т. 15, № 1 (55), ч. 5. С. 232–241.

Електронні ресурси:

31. Блажкевич Іванна. Тернопільська обласна бібліотека для молоді : [веб-сайт]. Тернопіль, 2021. URL: <https://tobm.org.ua/blazhkevych-ivanna/> (дата звернення: 15.04.2026).

32. Блажкевич Іванна [Електронний ресурс] / Терноп. обл. б-ка для дітей. Тернопіль, сор. 2004–2013.
URL: <http://www.odb.te.ua/?menu=info&id=459> (дата звернення: 15.04.2026).

33. Блажкевич Іванна Омелянівна [Електронний ресурс] / Тернопільщина : регіональний інформаційний портал ; Терноп. обл. універс. наук. б-ка. URL: (дата звернення: 15.04.2026).

34. Блажкевич Іванна Омелянівна : біографія / УкрЛіб : бібліотека української літератури.
URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/author.php?id=904> (дата звернення: 15.04.2026).

35. Блажкевич Іванна Омелянівна / Енциклопедія Сучасної України ; редкол.: І. М. Дзюба (співголова) [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004.
URL: <https://esu.com.ua/article-35461> (дата звернення: 15.04.2026).

36. День в історії – народилася дитяча письменниця Іванна Блажкевич.
URL: https://galinfo.com.ua/news/den_v_istorii__narodylasya_dytyacha_pysmennyytsya_ivanna_blazhkevych_327984.html (дата звернення: 15.04.2026).

37. Життєпис Івінки Блажкевич / Крайова Булава УПЮ.
URL: <http://www.upu.plast.org.ua/kureni/upu16/patron/> (дата звернення: 15.04.2026).
38. Іванна Блажкевич: її життя – як смолоскип : бібліогр. покажчик / Терноп. обл. від-ня Укр. бібл. асоц., Козів. централіз. бібл. система, Денисів. краєзн. музей, Терноп. обл. універс. наук. б-ка ; уклад.: М. Коваль, Б. Савак, Л. Оленич ; вступ. ст. Б. Савака ; ред. Г. Жовтко. Тернопіль : Підручники і посібники, 2013. 112 с. URL: http://library.te.ua/wp-content/uploads/2009/03/2013_blazhkevich.pdf (дата звернення: 15.04.2026).
39. Левенець Л. Наша історія. Як пацифікували Іванну Блажкевич [Електронний ресурс] / Свобода : газета. сор. 2013. URL: (посилання відсутнє в оригінальному списку) (дата звернення: 16.04.2026).
40. Пінчак О. І. "Я дітям серце віддала" (до 125-річчя від дня народження Іванни Блажкевич) : бібліогр. довідка / Терноп. обл. б-ка для дітей. URL: <https://old.odt.te.ua/1038> (дата звернення: 16.04.2026).
41. Садула І. Найсильніша. Іванна Блажкевич. Учителька та письменниця [Електронний ресурс] / Ukrainian people : інтернет-видання. 2023. URL: <https://ukrainianpeople.us/%D0%BD%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%B0-%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B6%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87-%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB/> (дата звернення: 16.04.2026).
42. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Фонд 348. Товариство «Просвіта». URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/page3.html> (дата звернення: 16.04.2026).
43. Чорна М. Кооперативна діяльність Іванни Блажкевич у Східній Галичині (1905–1939 рр.) [Електронний ресурс] / Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського.

URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZTNPU_ist/2012_1/Articles/35_C_hornaM.pdf (дата звернення: 16.04.2026).

44. Шевелєва М. Іванна Блажкевич – серце дітям, життя Україні [Електронний ресурс] / Український інтерес. 2025. 9 жовт.

URL: <https://uain.press/blogs/ivanna-blazhkevich-sertse-dityam-zhittya-ukrayini-1352649> (дата звернення: 16.04.2026).

45. 1886 – народилася Іванна Блажкевич, дитяча письменниця [Електронний ресурс] / Український інститут національної пам'яті : історичний календар. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/zhovten/9/2654> (дата звернення: 16.04.2026).

Архівні документи, звіти, листи, фонди

46. Кобилянська О. Листи до Іванни Блажкевич, 23 січ. 1928 р., 24 квіт. 1928 р., 16 жовт. 1931 р., 4 груд. 1931 р., 20 січ. 1932 р., 11 листоп. 1932 р., 7 груд. 1932 р., 4 січ. 1934 р., 28 листоп. 1935 р., 23 груд. 1937 р. : [ксерокопія рукописів] // Державний архів Тернопільської області, ф. 3 – 3205, оп. 1, спр. 15, арк. 4–57.

47. Листи Іванни Блажкевич до Олени Кисілевської, Наталії Кобринської, Ольги Басараб та ін. (1910–1930-ті рр.) // Приватні архіви нащадків ; Архів Української Вільної Академії Наук у США ; колекції Українського Католицького Університету в Римі.

48. Фонд 348. Товариство «Просвіта», м. Львів. Оп. 1. Справи, що містять протоколи засідань, звіти філій, листування, списки членів, матеріали про відкриття та діяльність читалень, бібліотек, дитячих садків.

49. Фонд 356. «Союз українок», м. Львів. Оп. 1. Справи, що містять відомості про участь І. Блажкевич у жіночих з'їздах, доповіді, протоколи, звіти про організацію допомоги біженцям та сиротам.